

Международна научно-практическа конференция
Власт, управление и общественно развитие (глобални, регионални и национални перспективи)
Нов български университет, 07 юни 2017, 10:00, I 409

Критика на управлението на човешкия капитал в България

Доц. д-р Иван Костов

Определение

Националният човешки капитал е съвкупността от всички налични умения, способности и опит; от интелигентността, знанията и таланта за творчество; от вярната преценка и мъдростта на населението.

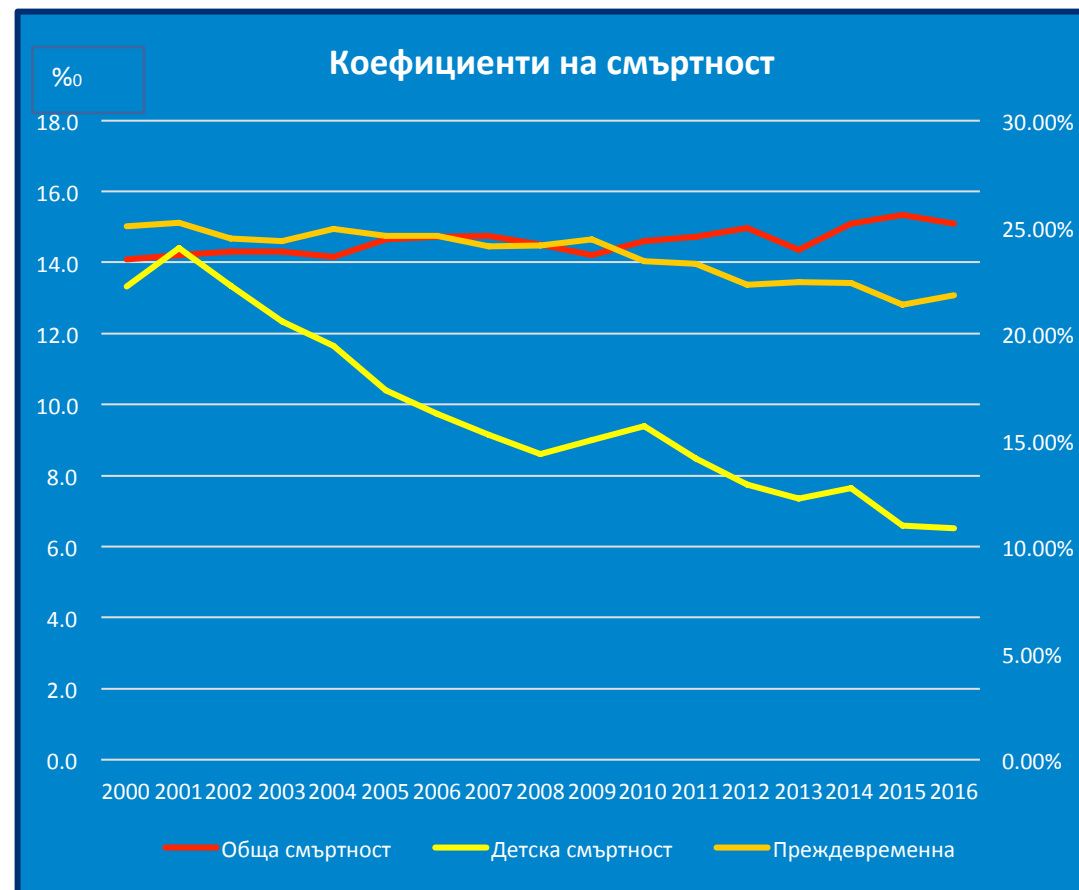
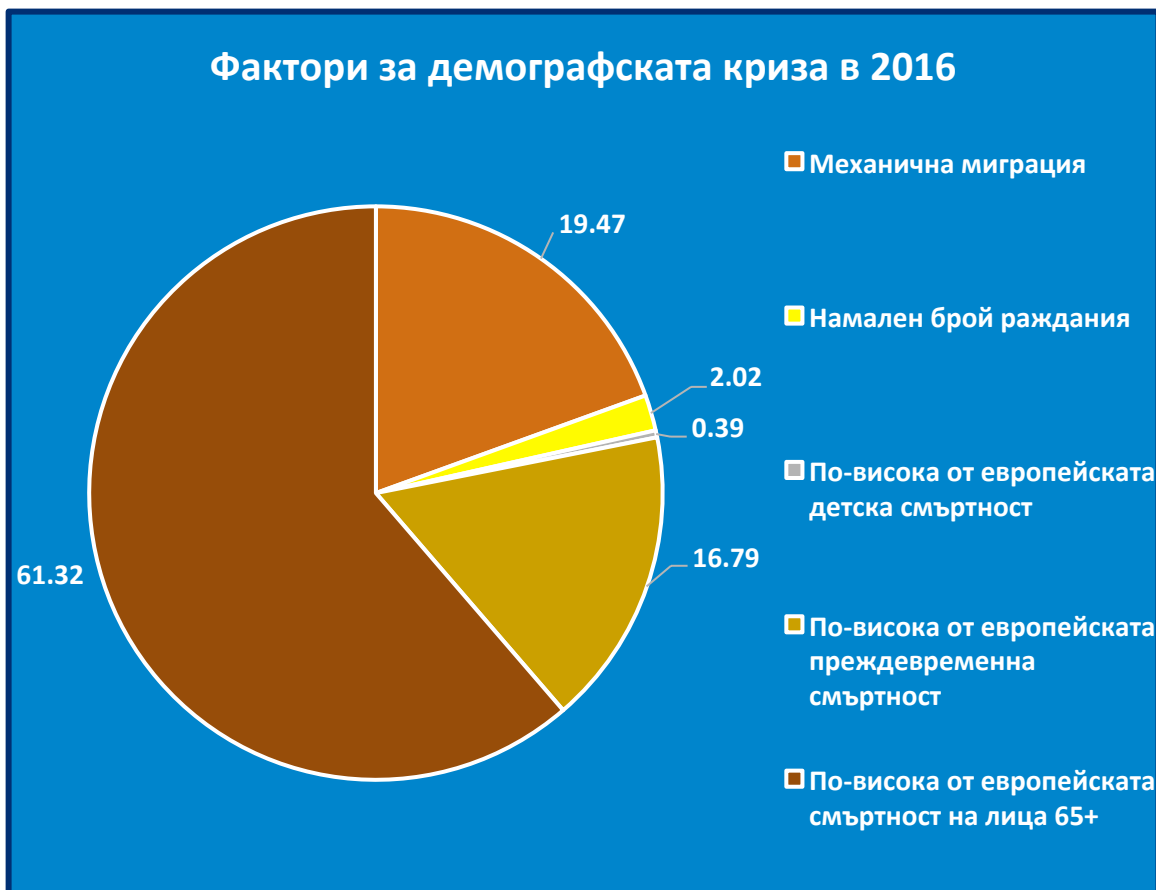
Човешкият капитал е *способността за създаване на добавена стойност*.

- Домакинствата и държавата инвестират в човешкия капитал заради рационалната полза за личното и общественото благо, защото тези инвестиции се възвръщат и заради своите културни ценности.
- Увеличаването на националния човешки капитал е най-важната класическа цел за държавната политика и управление.

Количеството на човешкия капитал зависи от броя и структурата на населението.

Демографската криза намалява човешкия капитал

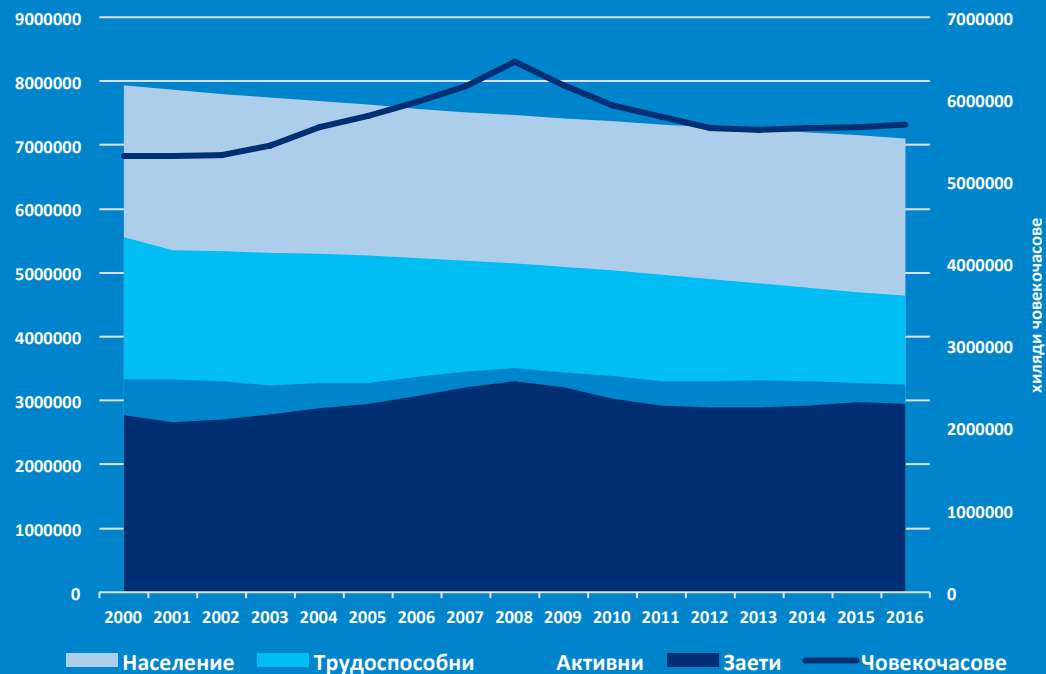
Сравнителният анализ с ЕС извежда следните фактори за демографската криза: смъртността на лицата над 65, миграцията и преждевременната смъртност. Здравното състояние на българската нация е сред най-неблагоприятните в ЕС. В 2016 общата смъртност у нас е 15.2‰ в ЕС е 9.8‰. Най-съществената причина за българската демографска криза е много високата смъртност от болестите на органите на кръвообращението.

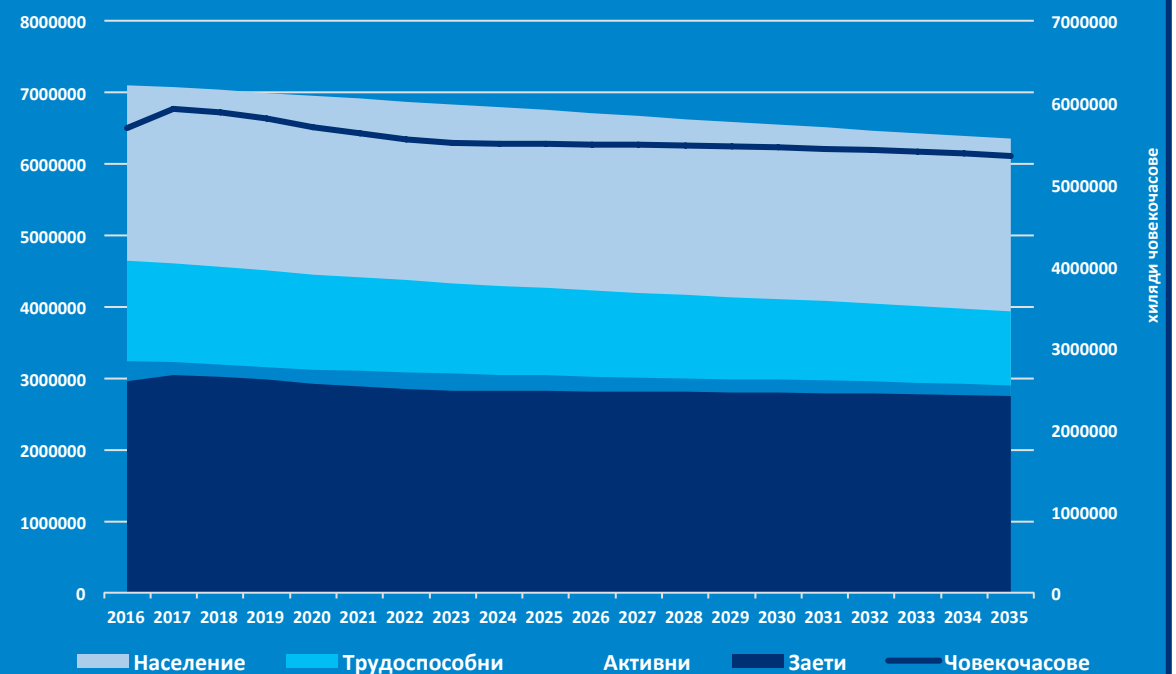
Демографската криза обхваща количествени характеристики на човешкия капитал

В периода 2000-2016 кризата обхваща населението и трудоспособните, но още не засяга отработените човекочасове. Нашата прогноза показва, че след 2 години отработените часове ще започнат да намаляват и до 2035 ще бъдат с 5.7% по-малко отколкото в 2016 или с над 320 млн. часа.

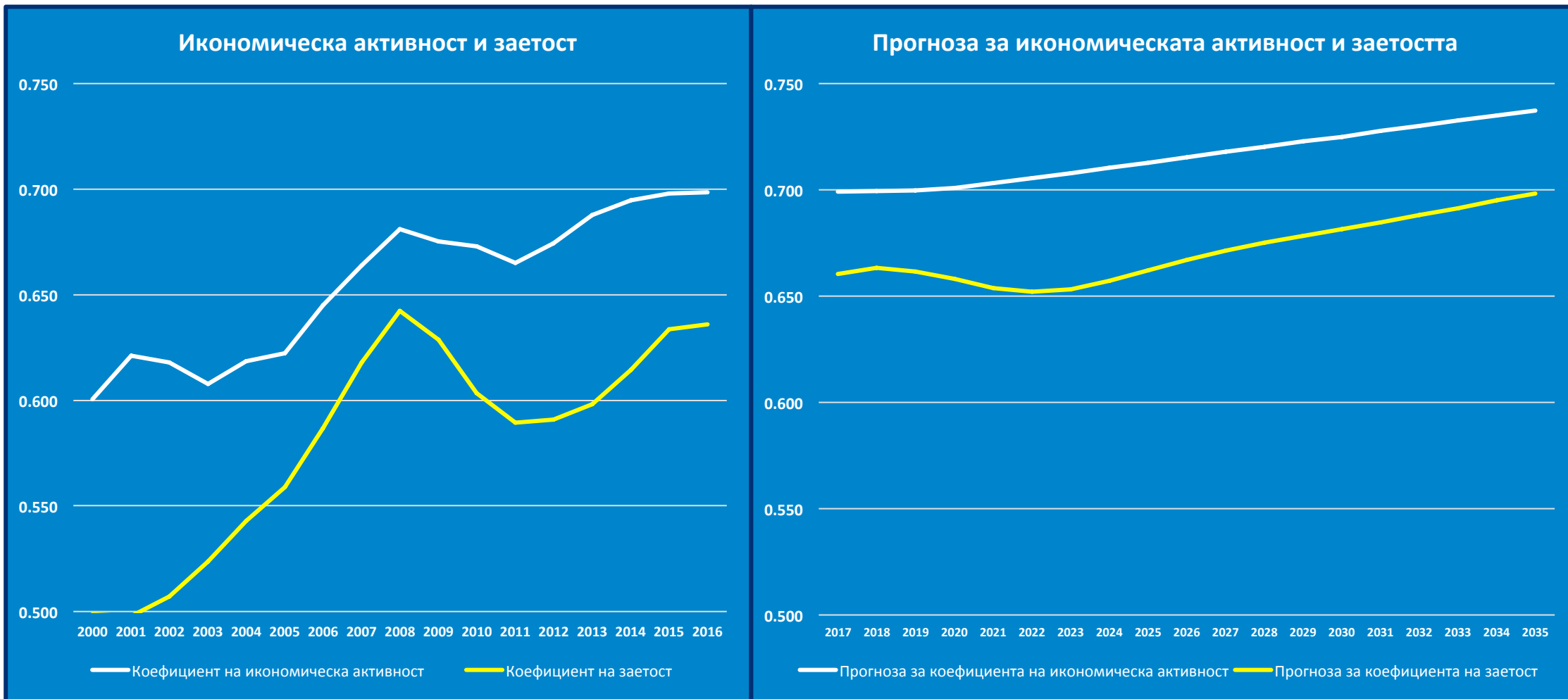
Количествени характеристики на трудовите ресурси

Прогноза за трудовите ресурси до 2035

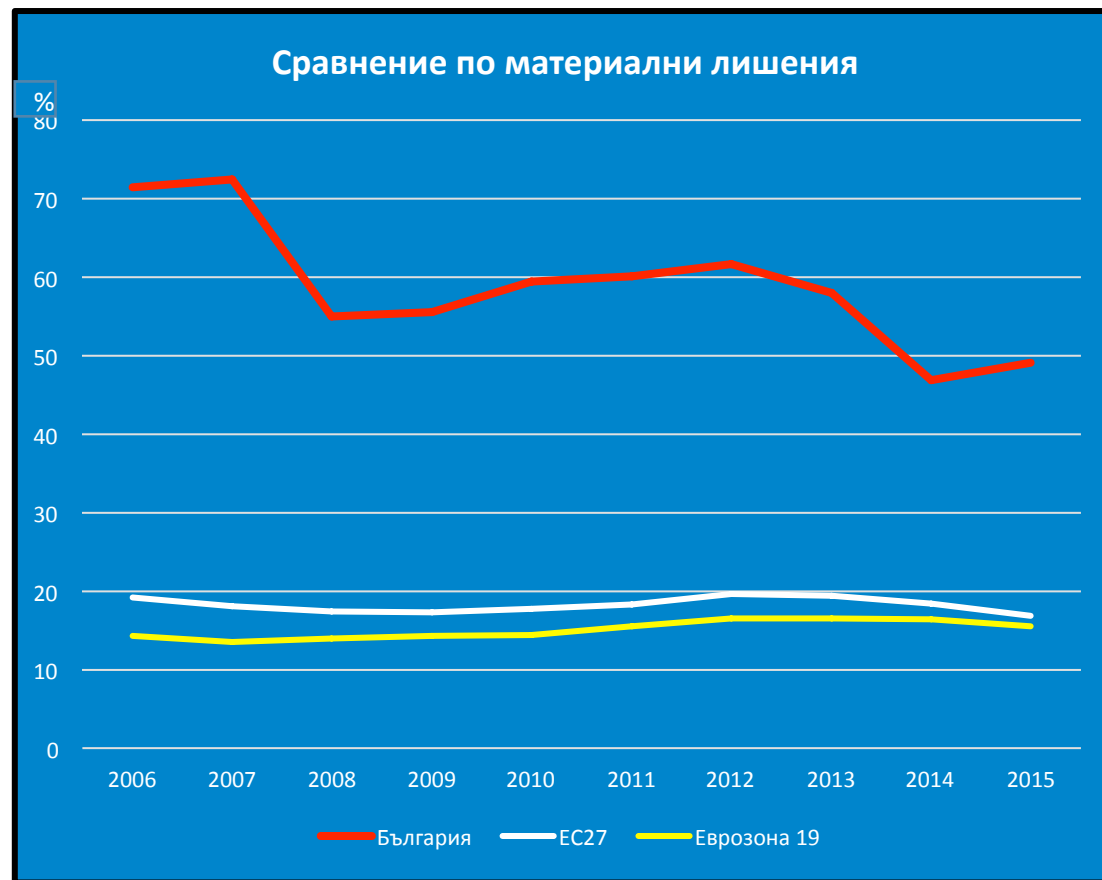
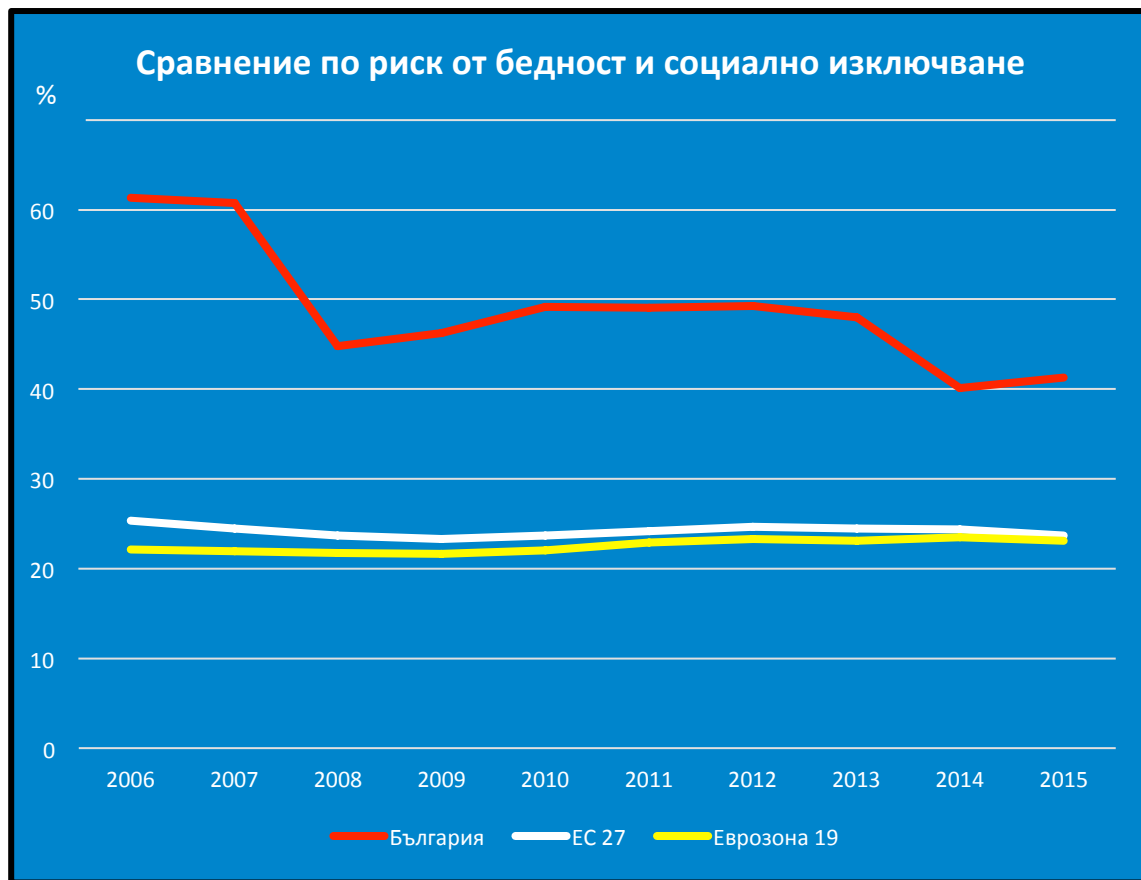

Наред със спада на населението, икономическата му активност и заетостта ще бъдат другите фактори за намалението на човешкия капитал. В нашата прогноза се очаква в 2035 България да има по-ниска икономическа активност (73.2%), отколкото ще има ЕС през 2020 (75%) освен, ако не ускори своя икономически растеж.

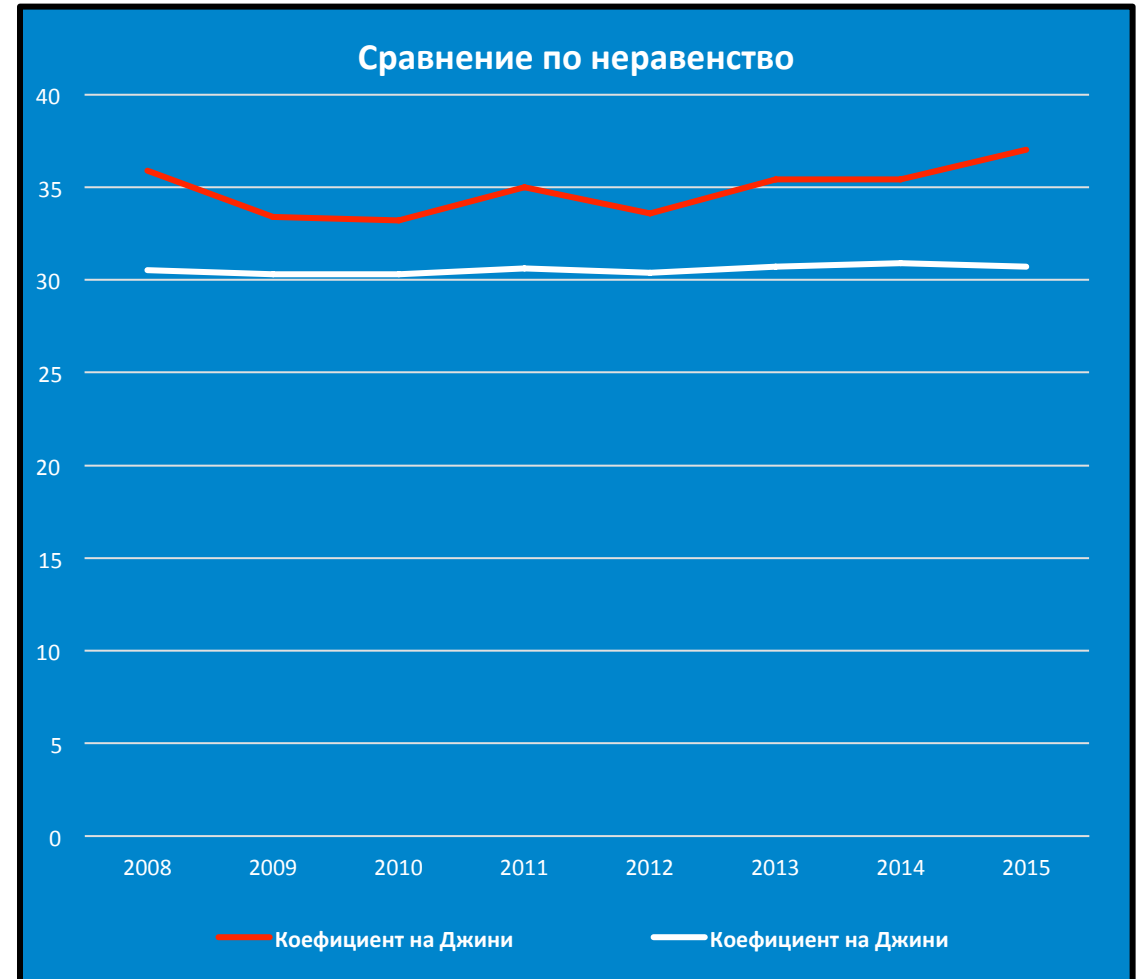
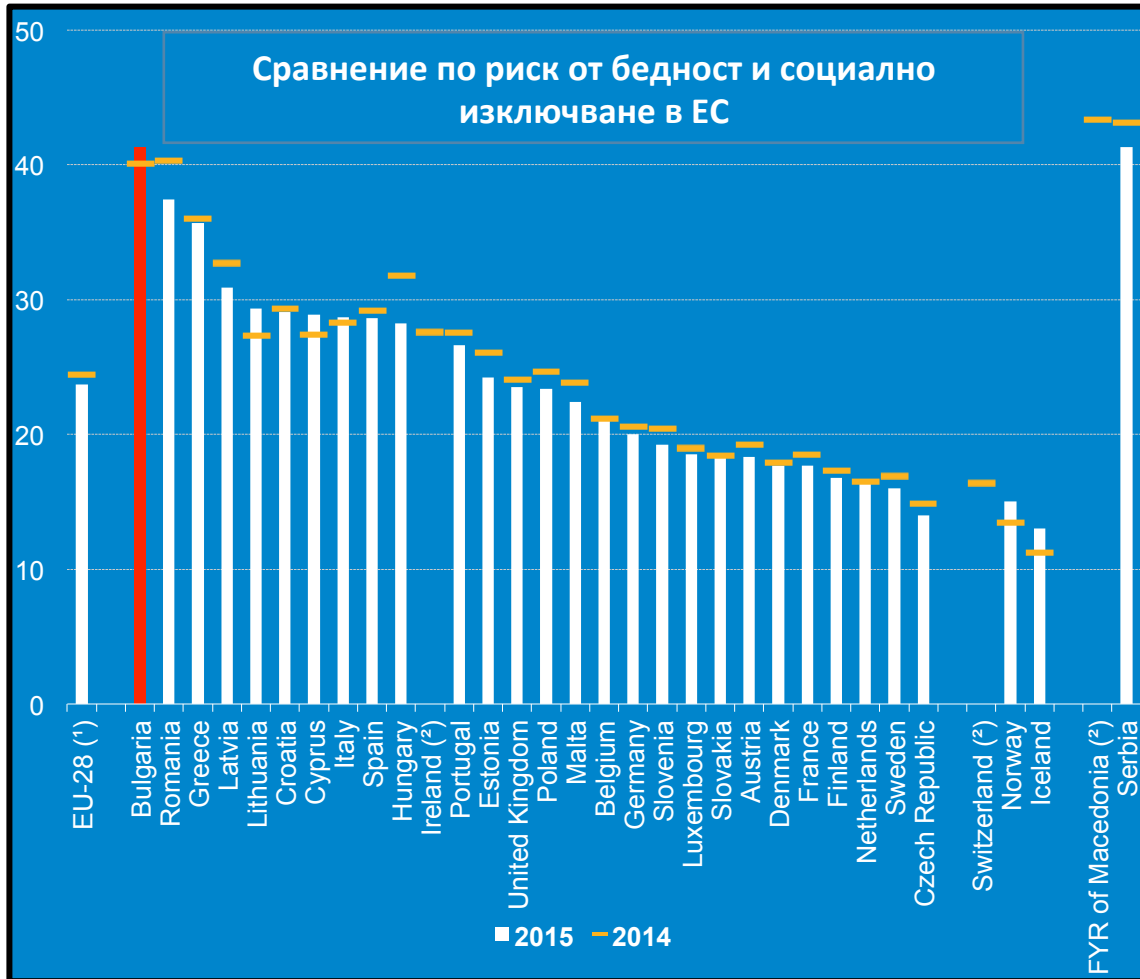

Социални фактори на човешкия капитал

Бедността и лишения обхващат 2-3 пъти повече лица отколкото в ЕС. Почти половината подрастващи имат ограничен шанс за излизане от бедността с образование и придобиване на професионална квалификация. Това намалява предлагането и влошава качеството на трудови ресурси.

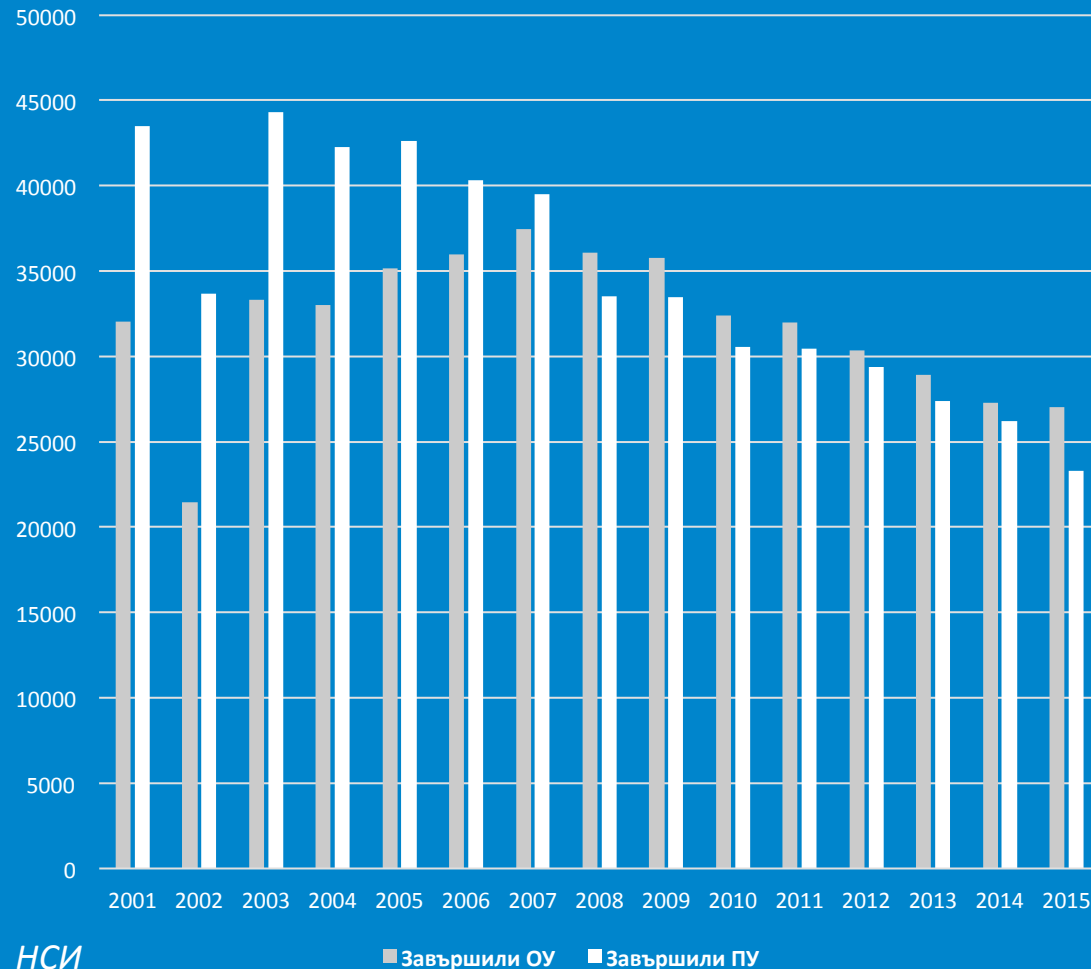

България е на първо място в ЕС по лица в риск от бедност и социално изключване и е сред страните с най-голямо неравенство. Графиката показва тенденция на покачване на неравенството в България след 2009. Факторите за това са плоския данък върху доходите на физическите лица и въведеното облагане на минималната заплата, което създава работещи бедни.

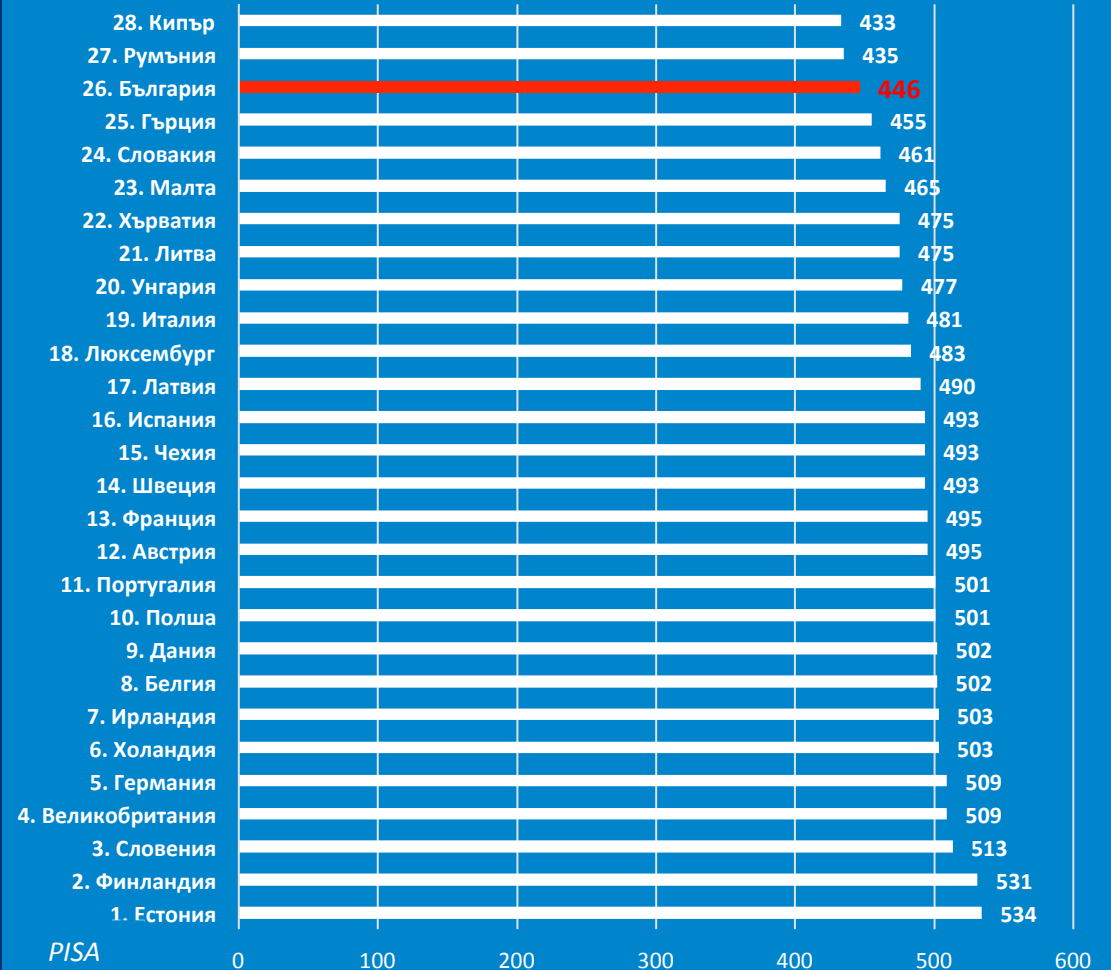

Спадат зрелостниците, по-бързо - тези с професионална подготовка. Ученици не завършват заради бедност и миграция. По резултати училищното образование е на пред-предпоследно място в страните от ЕС.

Брой на завършилите средно образование

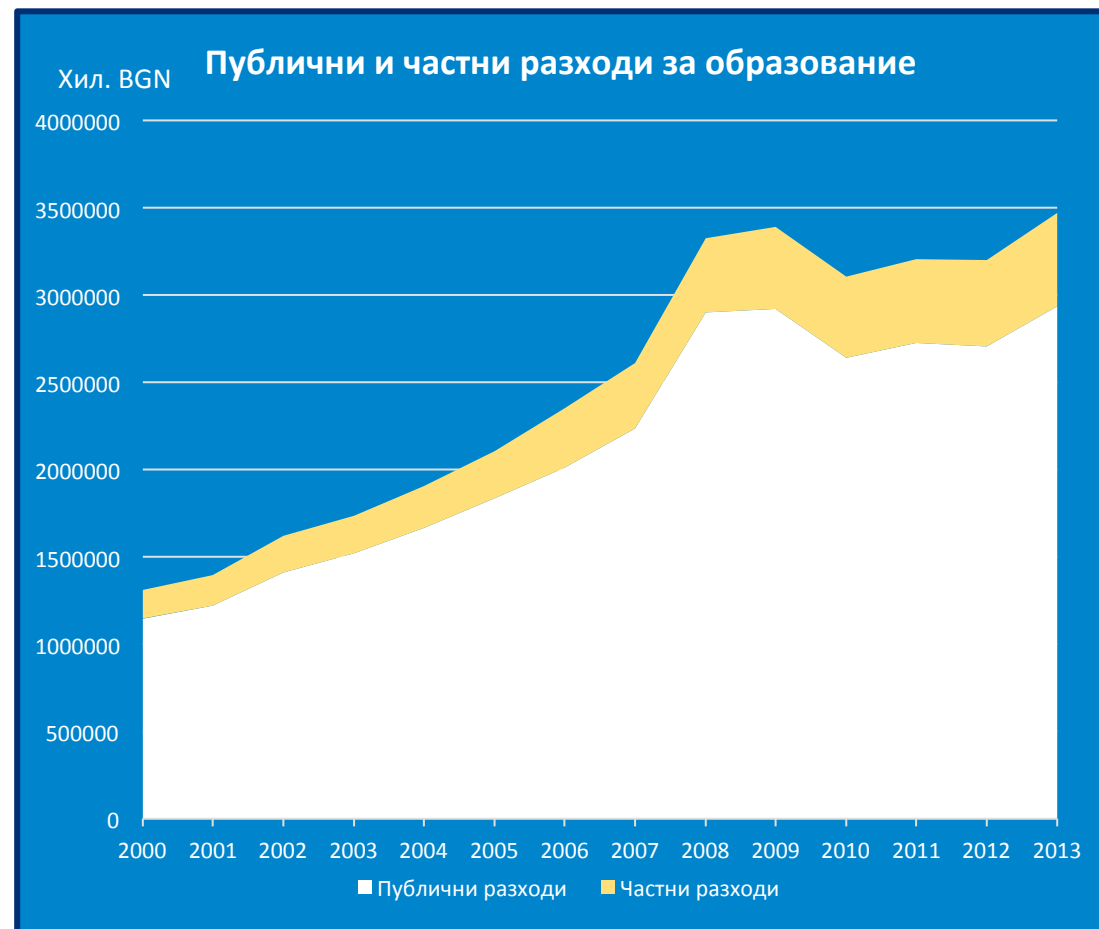

Среден резултат сред страните от ЕС 2016

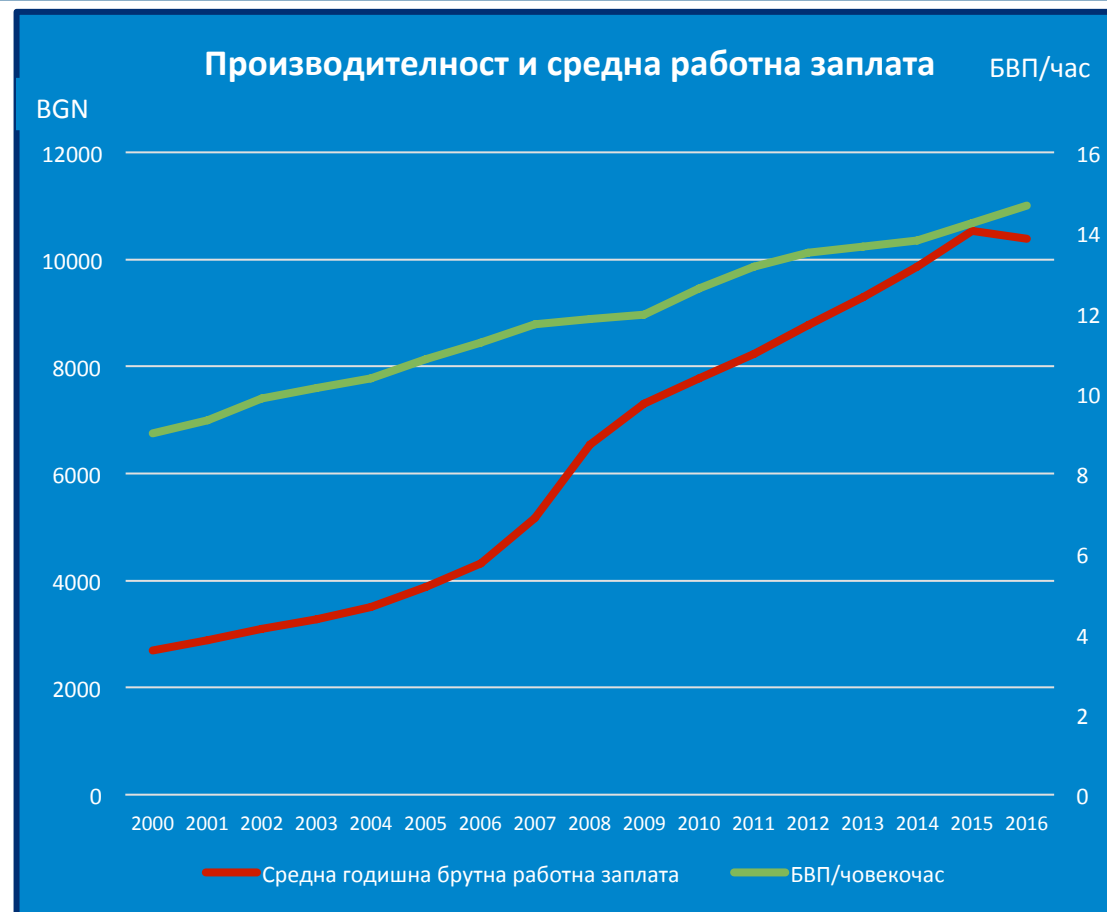

Висшето образование е неконкурентно. Вече няма подбор на студентите – завършилите ВУЗ са повече от зрелостниците. Най-добрият и единствено класиран български университет е на 701 място от 800 оценени. Квалификацията на много дипломирани не съответства на изискванията на търсенето на специалисти. Домакинствата все повече финансират училища в страната и обучение в чужбина, заради ниското качество на българското образование.

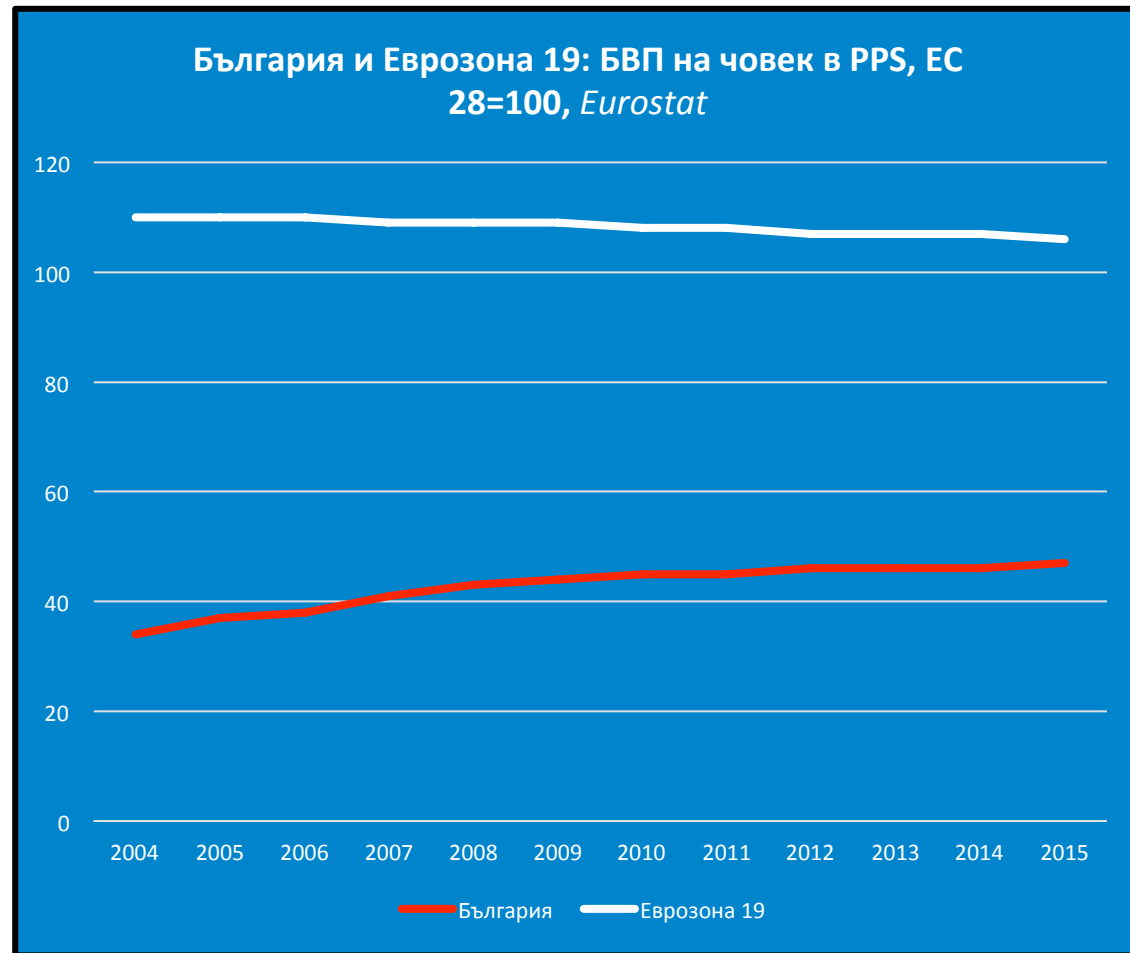
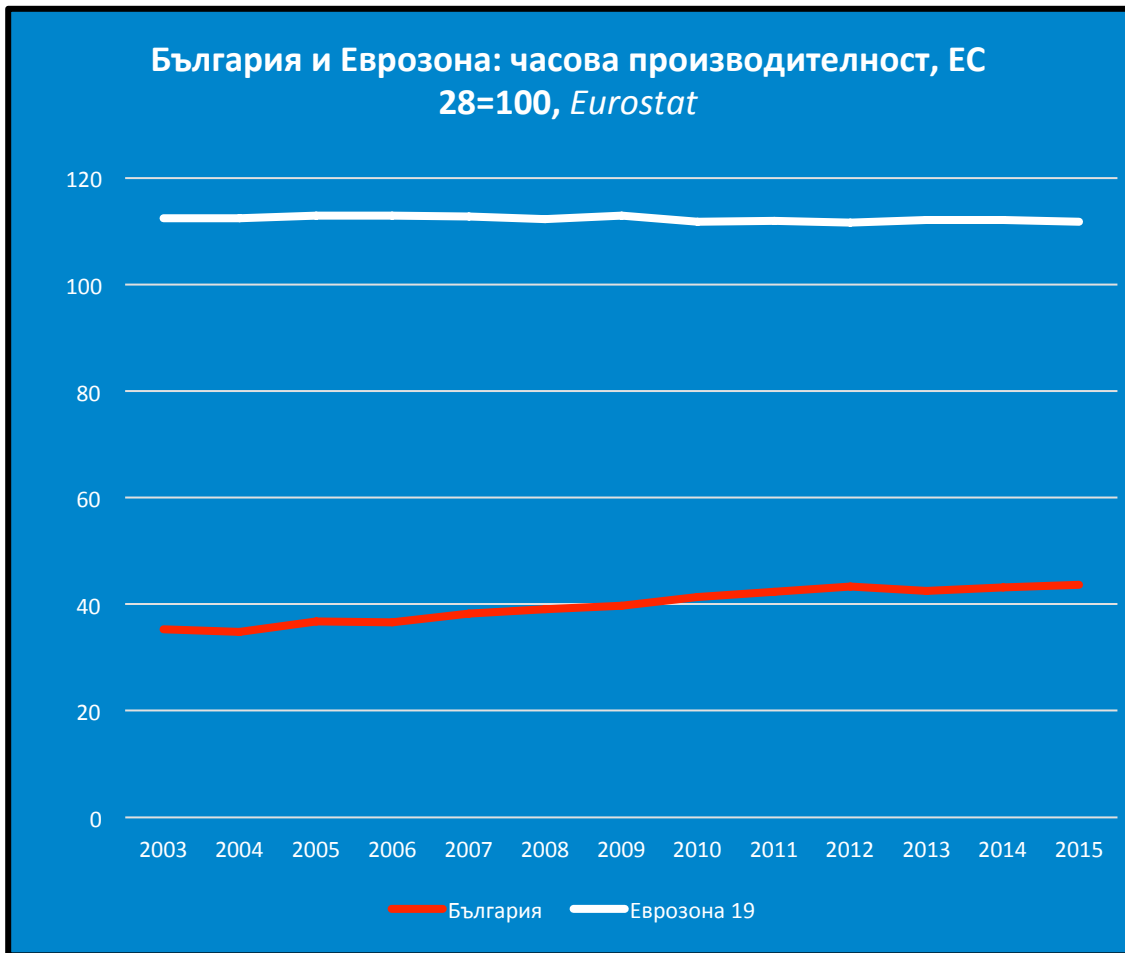

Потенциал и продуктивност на човешкия капитал

В България трудоспособните намаляват с 16.3% - по-бързо от населението, заради застаряването. Часовата производителност расте, но недостатъчно бързо. По темпове на растеж средната работна заплата я изпреварва 2.4 пъти, което ограничава силно инвестирането в дълготрайни материални активи.

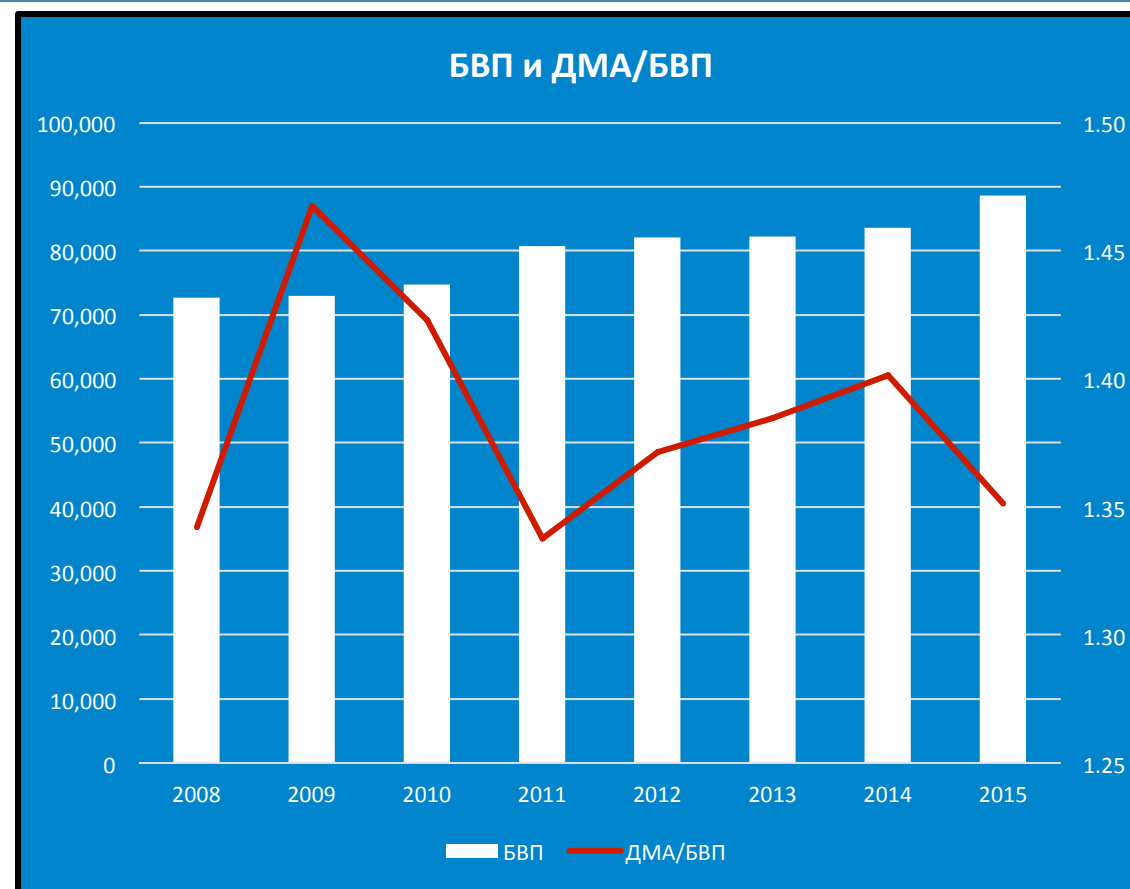
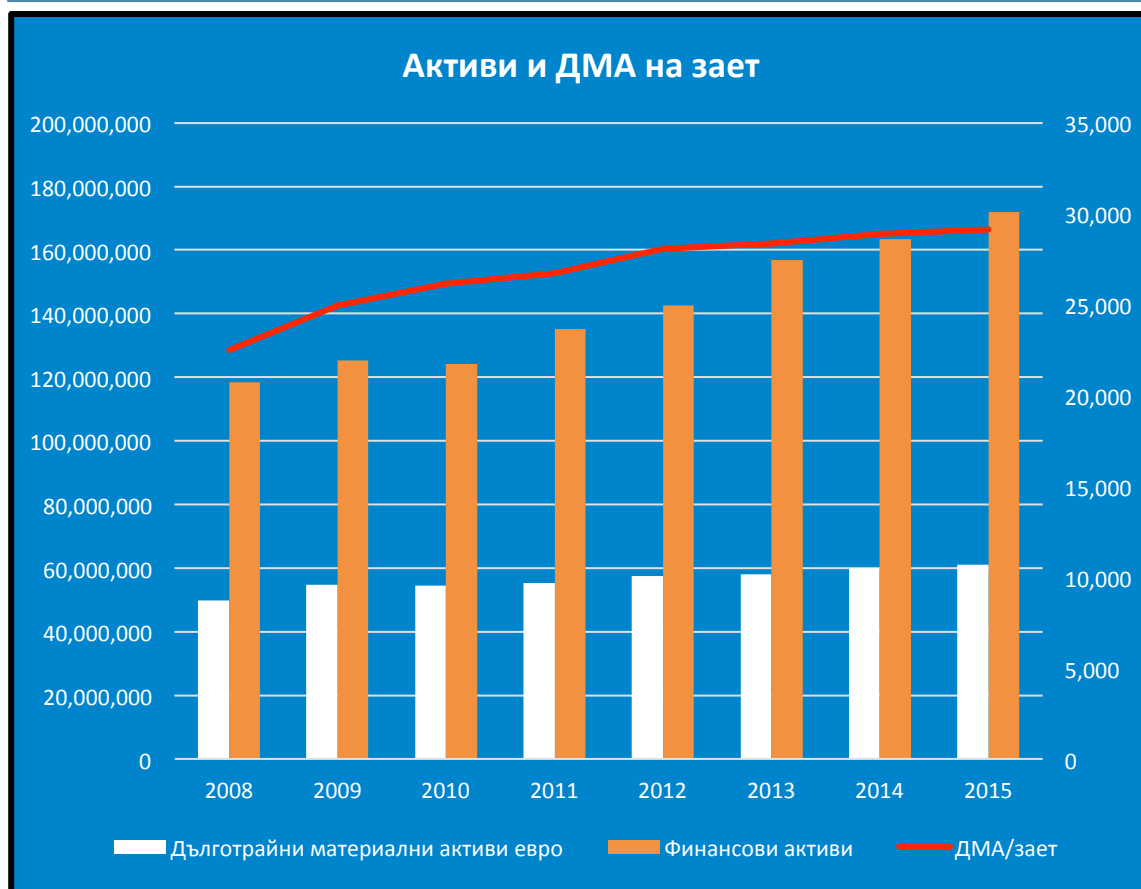

Сравнението с ЕС показва, че вероятно до 2035 с тези темпове българската производителност няма да доближи 70% от средната в ЕС. По ключовия за благосъстоянието показател БВП/човек в PPS България ще продължи да изостава на това разстояние. Затова миграционният натиск ще остане фактор за демографската криза и за кризата на трудовите ресурси.

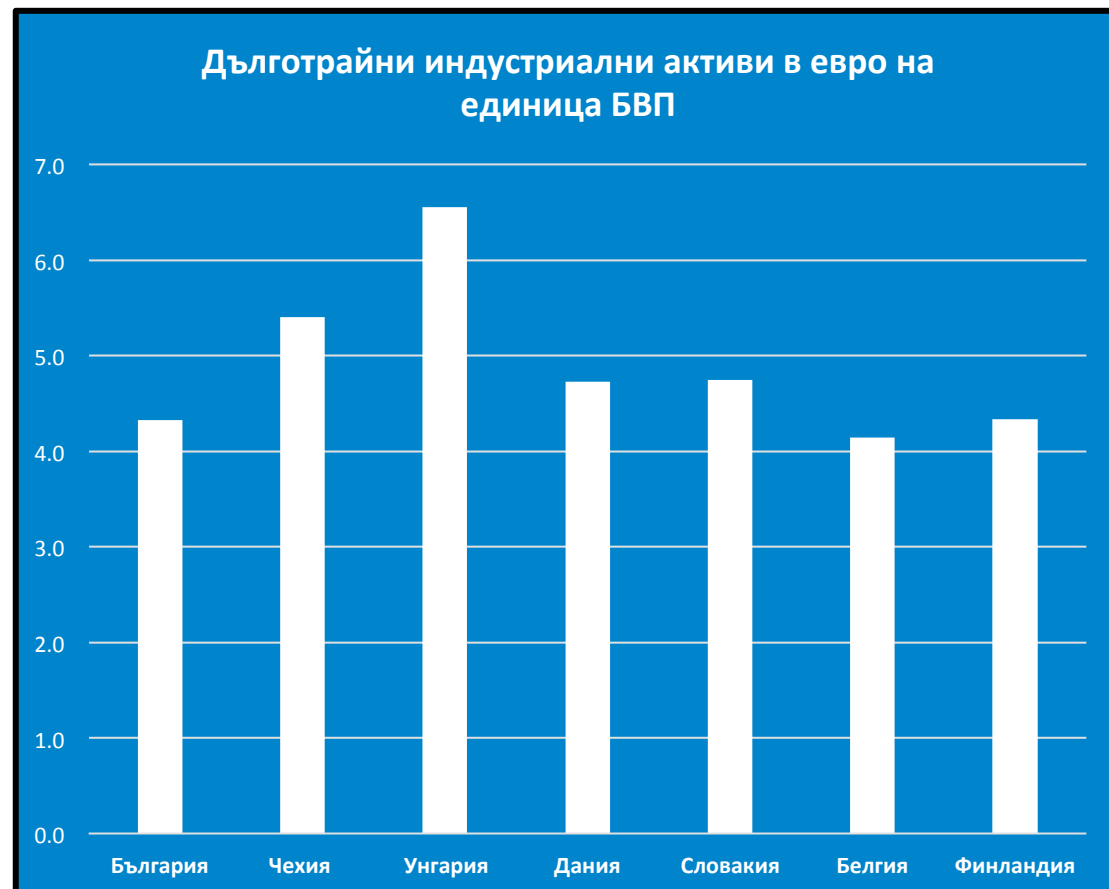
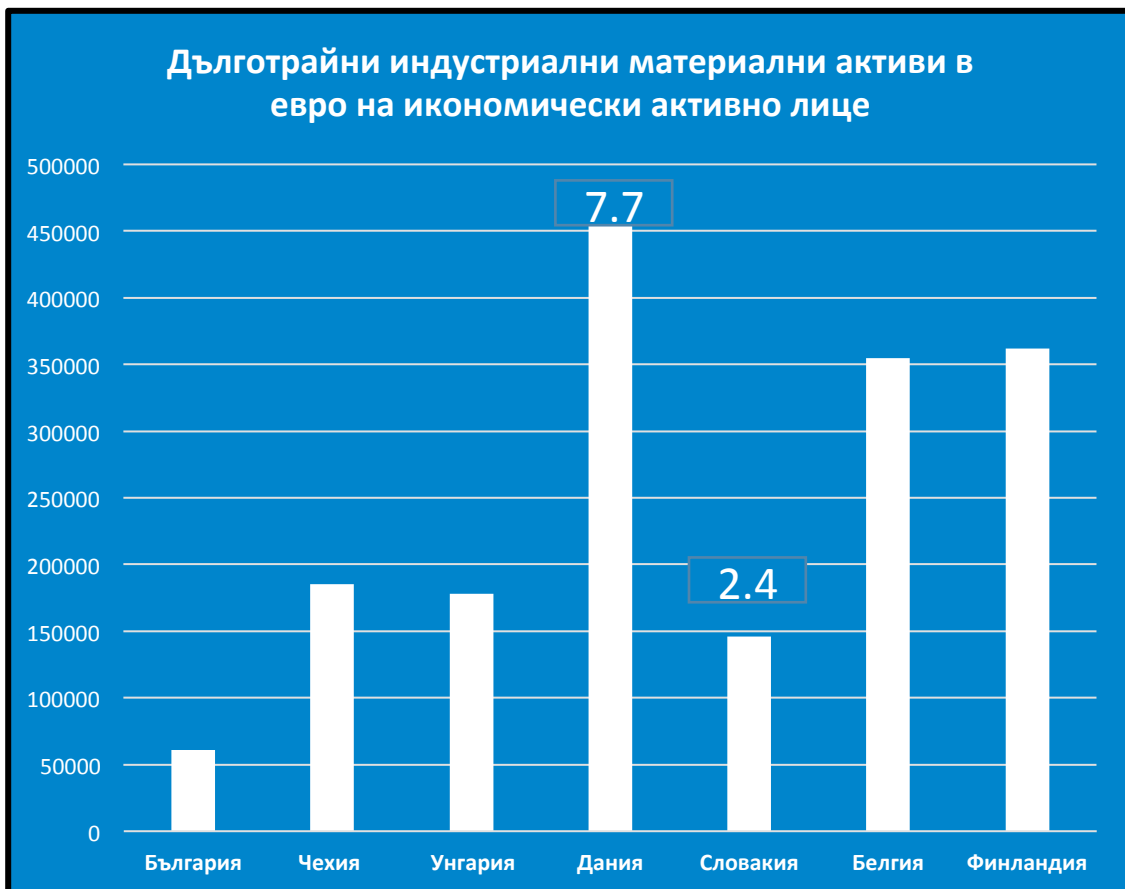

Производителността зависи от активите на един зает

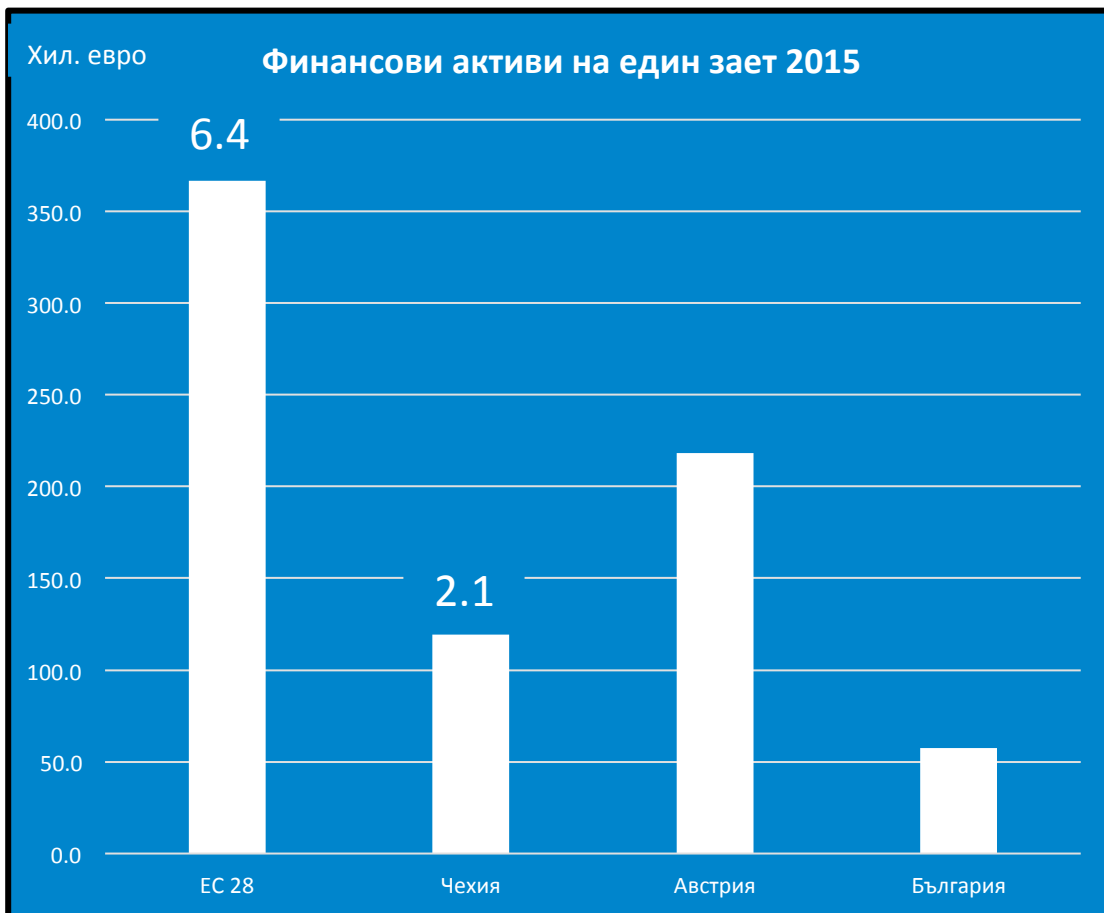
Българските дълготрайни материални активи на зает нарастват със среден темп 4.2% годишно, а финансовите с 6.4%. Този темп не е достатъчен за достигане на средното европейско ниво. Съотношението „активи/БВП“ в България остава сравнително постоянно.

Независимо от посочените темпове на растеж на българските активи, масата им значително изостава в сравнение с европейските страни, вкл. в сравнение с ЦИЕ. Причината е, че националните активи бяха почти напълно обезценени вследствие фалита на държавата в 1990 и на финансовата катастрофа през 1996, довела да 21-кратно обезценяване на лева спрямо щатския долар и фалита на 17 търговски банки. Според приетата от българското правителство оценка на Световната банка, още преди катастрофата - в 1995, ДМА в страната са били 8.3 млрд. щатски долара.

Финансовите активи на зает в България са 6.4 пъти по-малко отколкото средно в ЕС и 2.1 пъти по-малко, отколкото в Чехия. Българското изоставане в натрупването на капитал ще се запази заради много ниското бруто капиталобразуване на зает - 4.8 пъти по-ниско от ЕС и 2.8 пъти от Чехия.

**Диктуваните от човешкия капитал цели на
бюджетната политика са:**

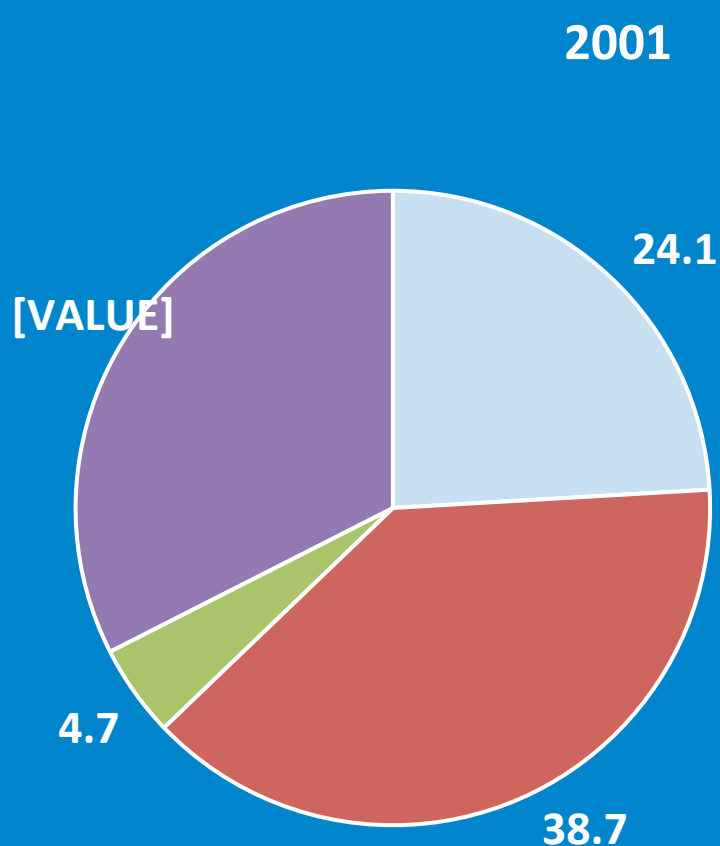
**Събиране на достатъчно
приходи, за да може
държавата да инвестира
за развитието на
човешкия капитал.**

**Намаляване на
неравенството и даване
на шанс на всеки, чрез
инвестиране в
образованието и разходи
за социално подпомагане
и грижи.**

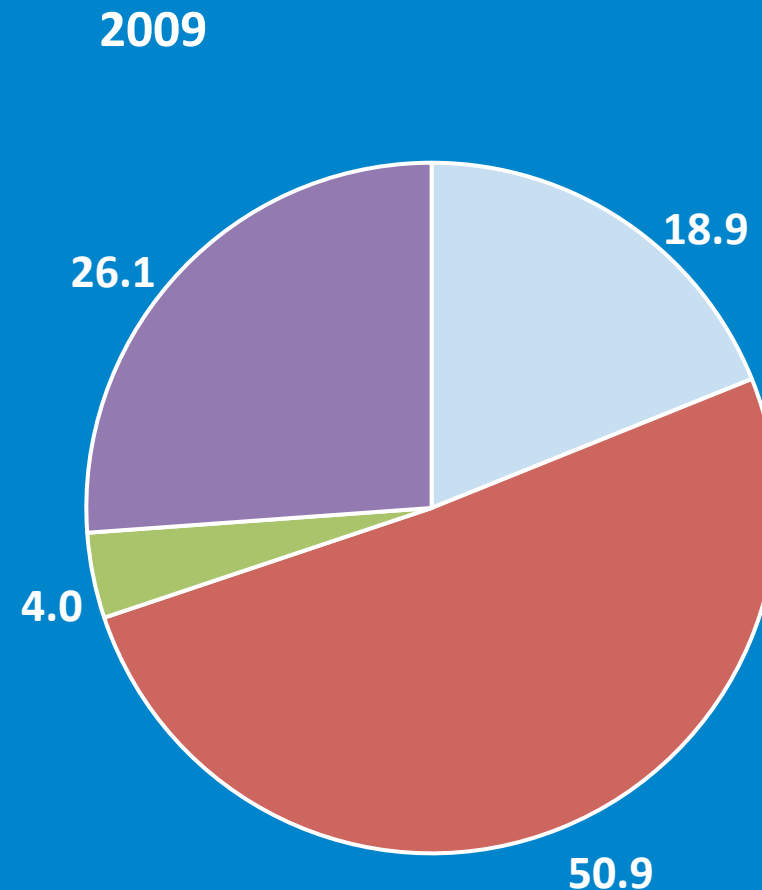
**Стимулиране на
инвестициите,
включително в
иновации и нови
технологии, чрез
данъчната политика и
публични разходи.**

Фискална политика

С либералната фискална реформа от 2003-2008 държавата преотстъпва между 2008-2015 на данъкоплатците приходи за 32 111.8 млн. лева, като значително намалява преките данъци и осигурителните вноски. В 2008 това са 18.6% от приходите в КФП. Това причинява дълбока структурна промяна – увеличава дела на косвените данъци и намалява този на преките данъци и на осигуровките.

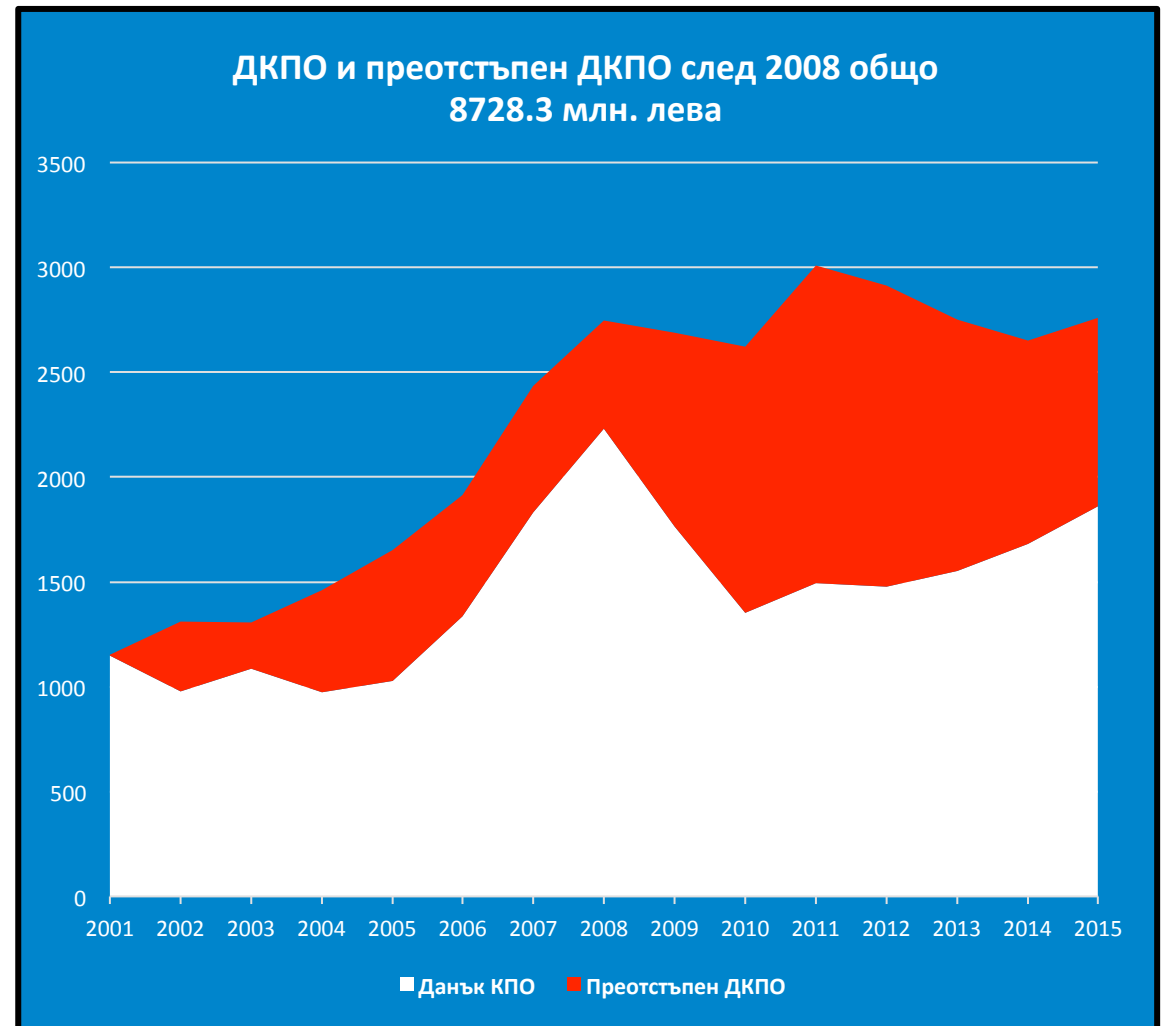
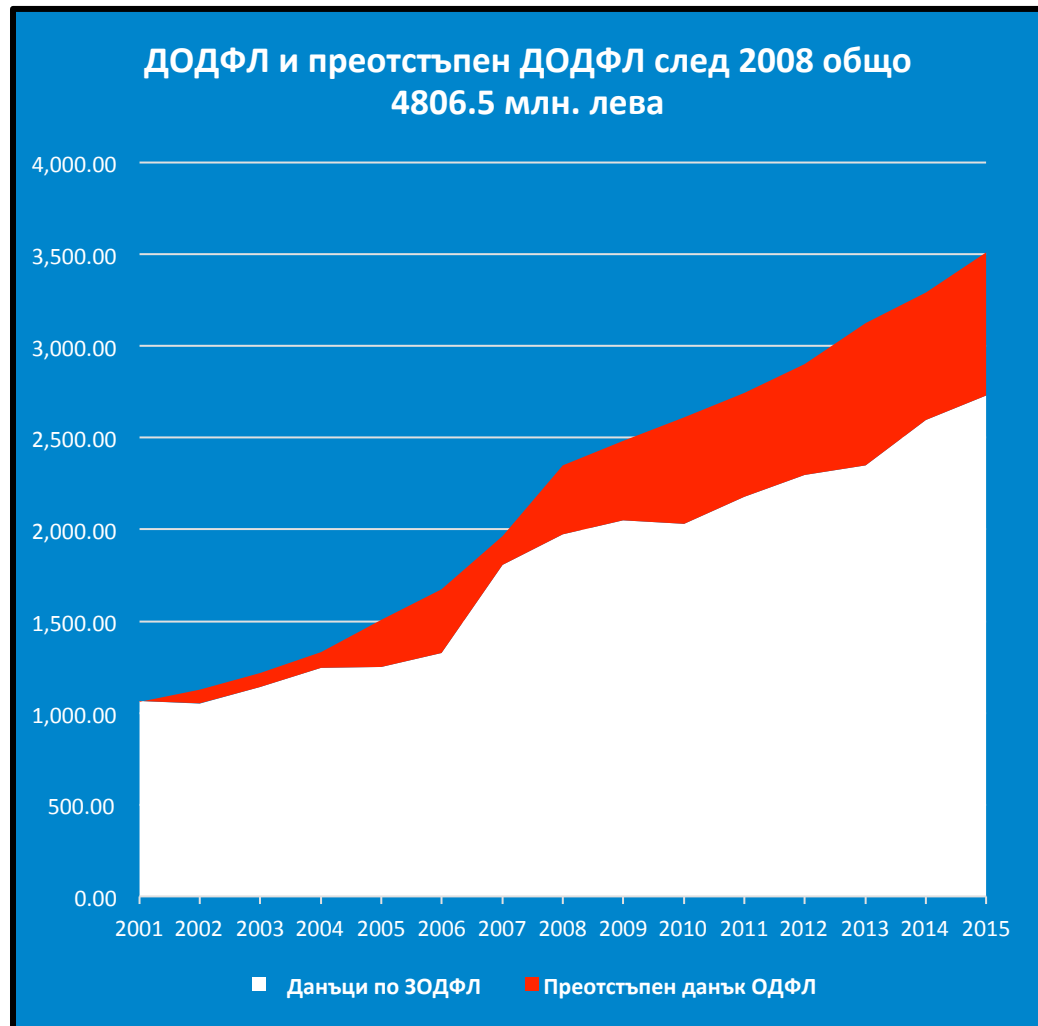

- Преки данъци общо
- Косвени данъци общи
- Други данъци и мита
- Социално и здравно-осигурителни вноски

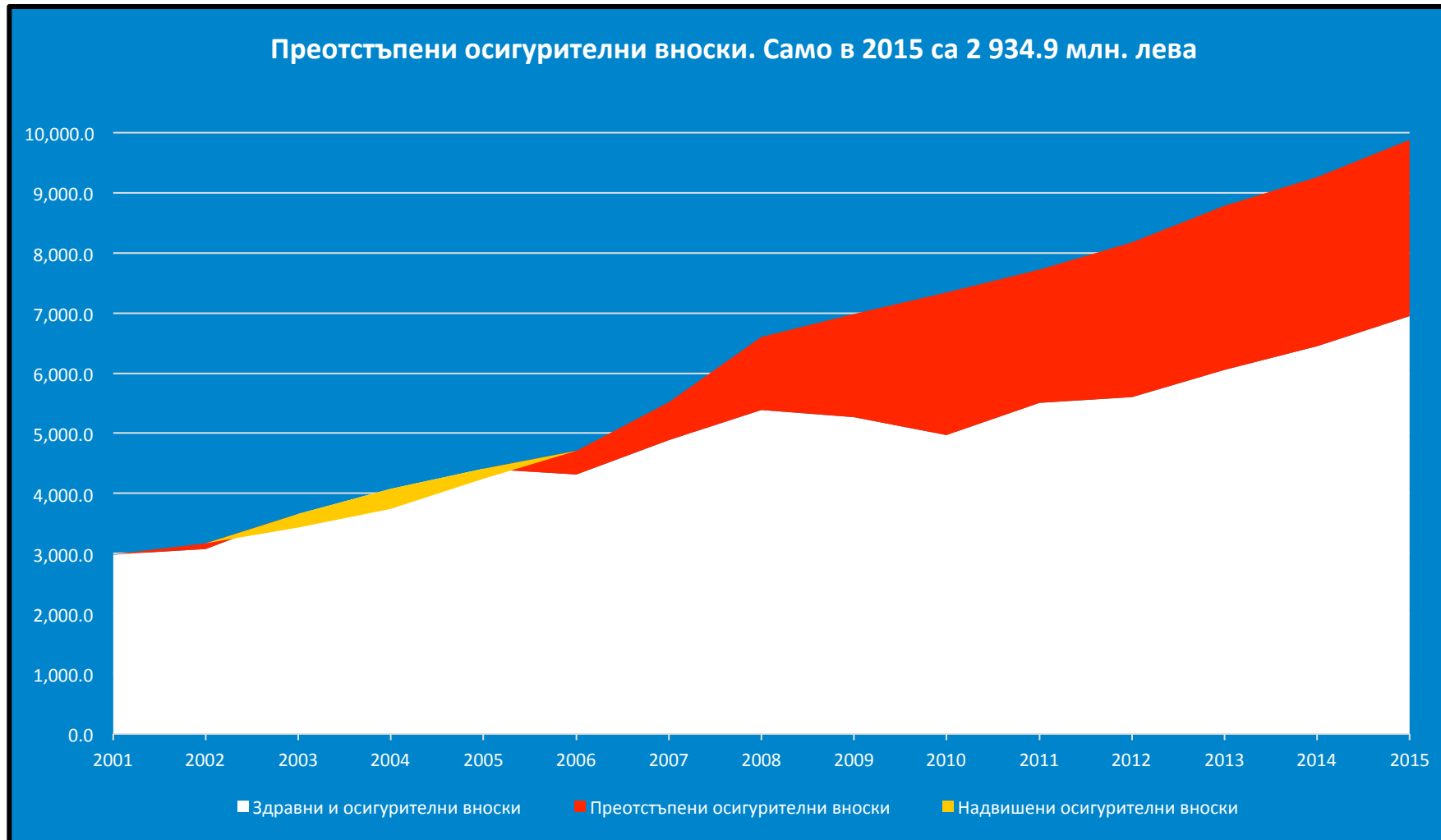

За периода 2008-2015 държавата преотстъпва на данъкоплатците приходи от преки данъци на стойност 13 534.8 млн. лева, вследствие намаляването на облагането и въвеждането на плоски данъци от 10%. Само за 2015 са преотстъпени 1 678.9 млн. лева от преки данъци.

МФ, изчисления на автора

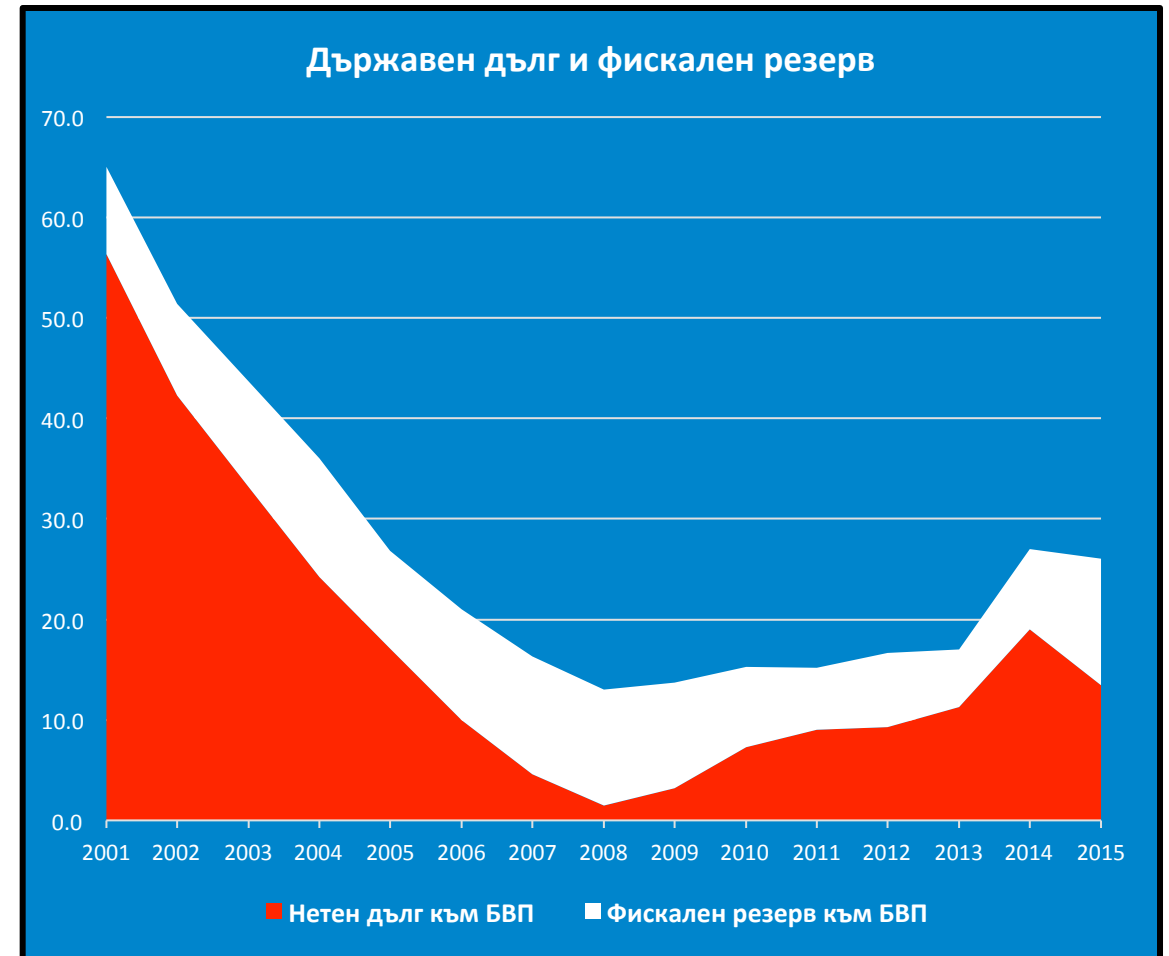
За периода 2008-2015 държавата преотстъпва на данъкоплатците осигурителни вноски за 18 577.0 млн. лева, вследствие намалението им средно от 36.7% на 22.6% за родените до 31.12.1959 и от 34.7% на 18,5% за родените след тази дата.

МФ, изчисления на автора

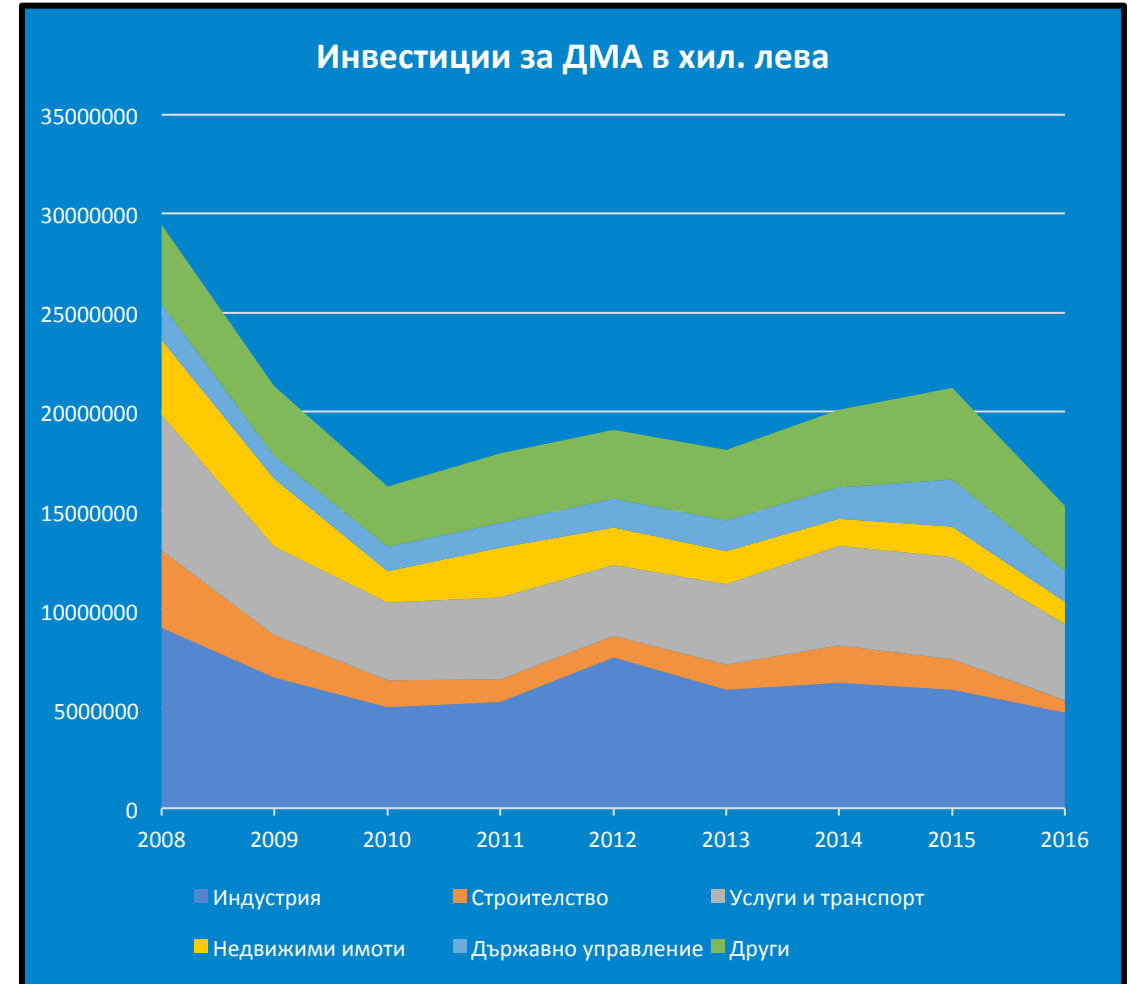
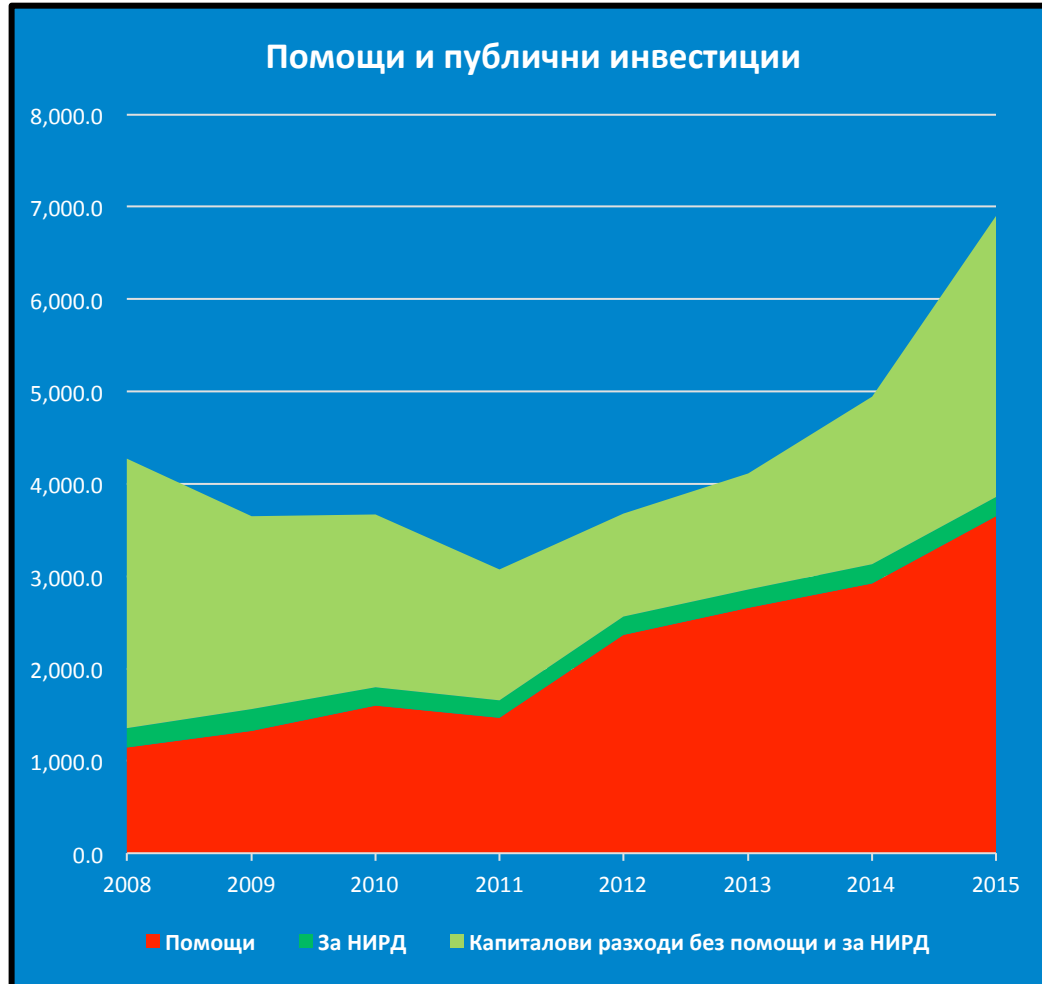
Фискалната политика не гарантира достатъчно приходи

След 2008, когато е завършена либералната реформа, тя е сред факторите причинили прекомерни бюджетни дефицити в 2010, 2014 и 2015, нарастването на държавния дълг и мониторинга на ЕК върху България за прекомерни макроикономически дисбаланси.

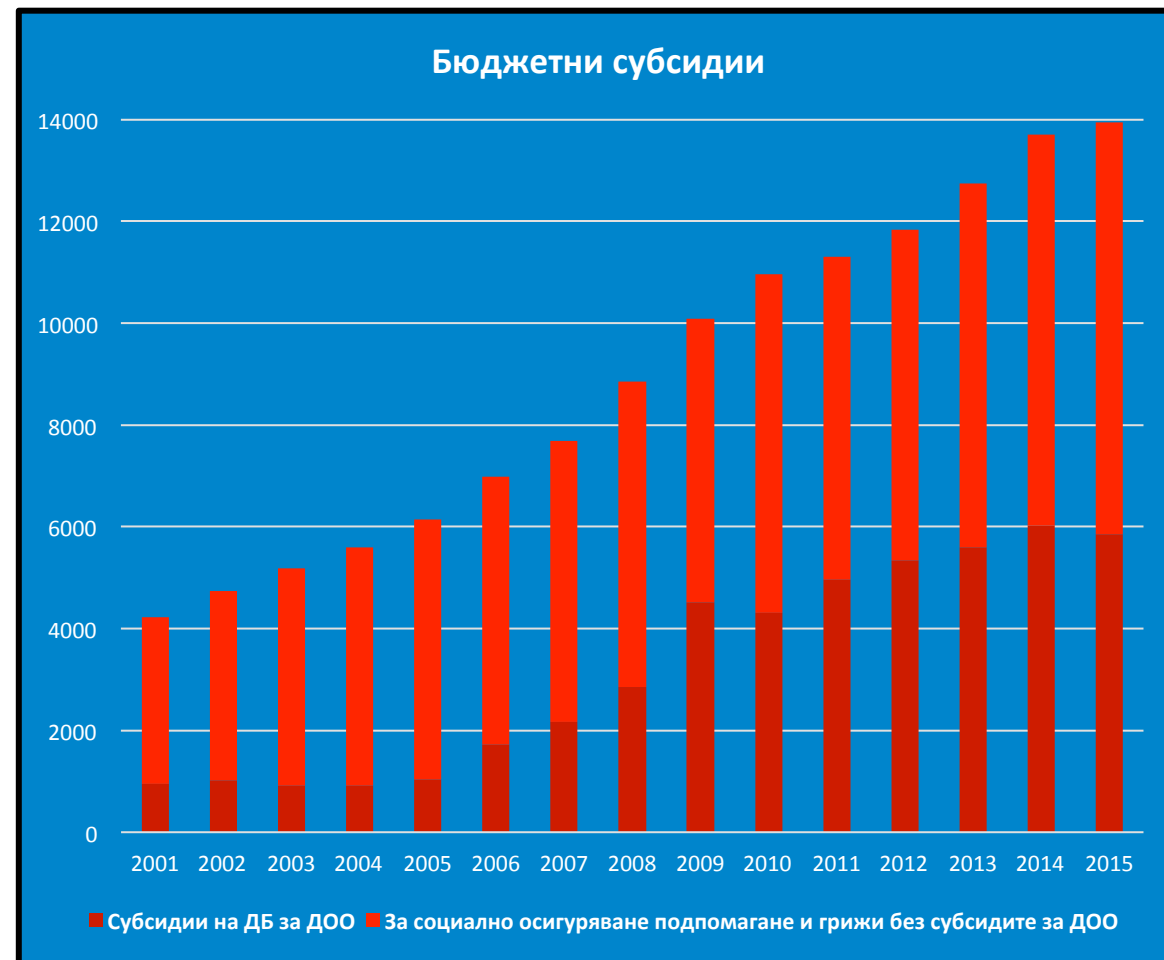
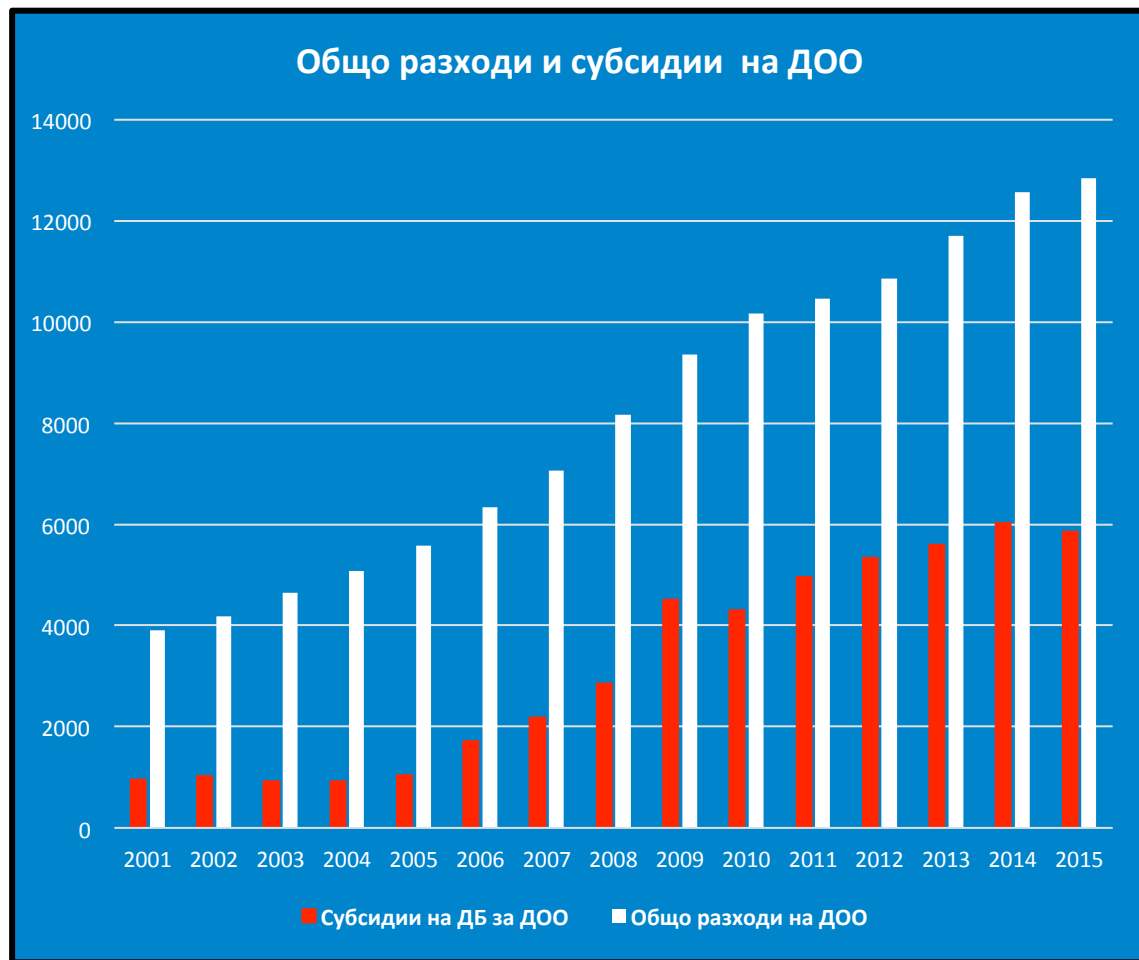
Недостатъчните приходи ограничават публичните инвестиции

Нарастването на помощите в държавните разходи ограничава публичните инвестиции. Брутното капиталобразуване в страната за периода е под нивото от 2008. Преотстъпените данъци и осигуровки не са стимулирали фирмите да натрупват в активи.

Субсидиите за ДОО ограничават инвестициите

Бюджетните субсидии за социално подпомагане и грижи са нараснали 2.7 пъти от началото на либералната реформа в 2003. Поради намалените осигурителни вноски ДОО формира дефицит, който се покрива със субсидия от държавния бюджет в размер на 45-49% от разходите. В 2016 субсидията за покриване на недостига от средства на ДОО е 4 501.9 млрд. лева.

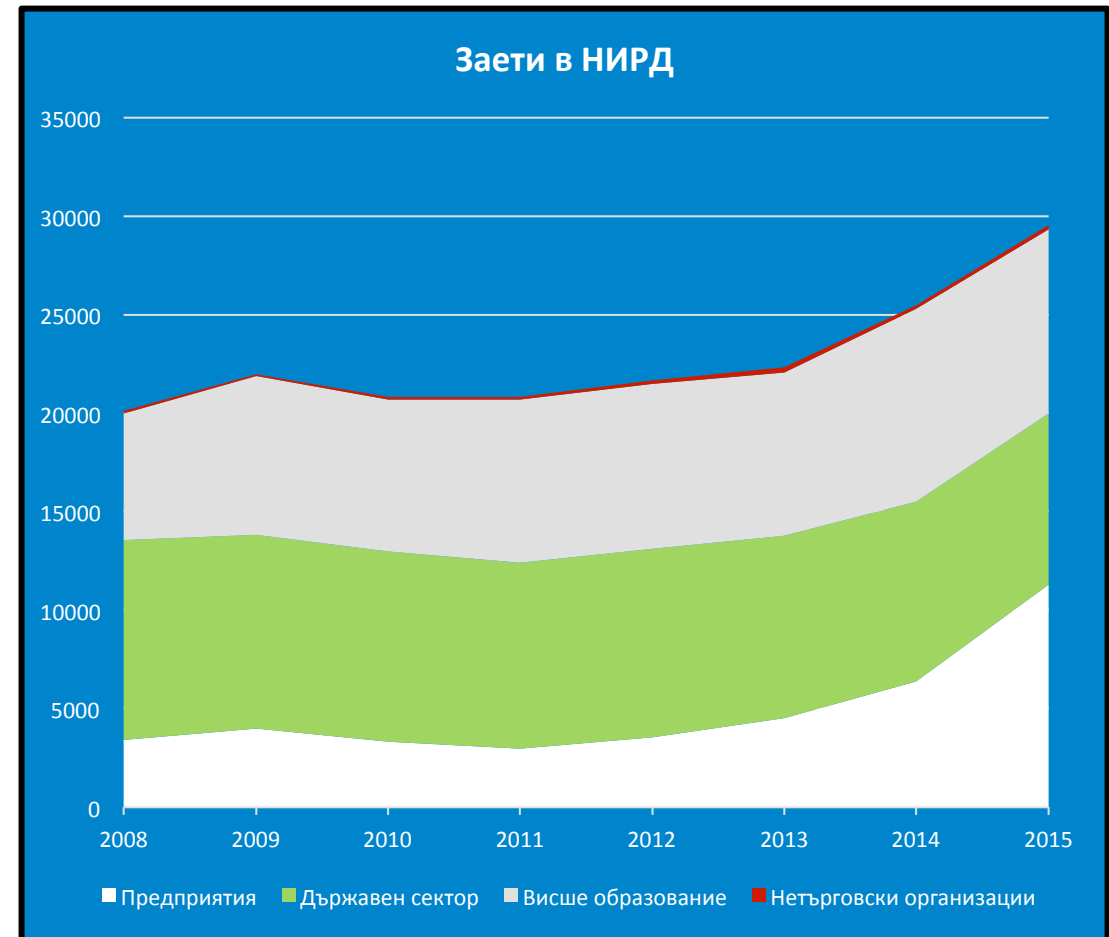
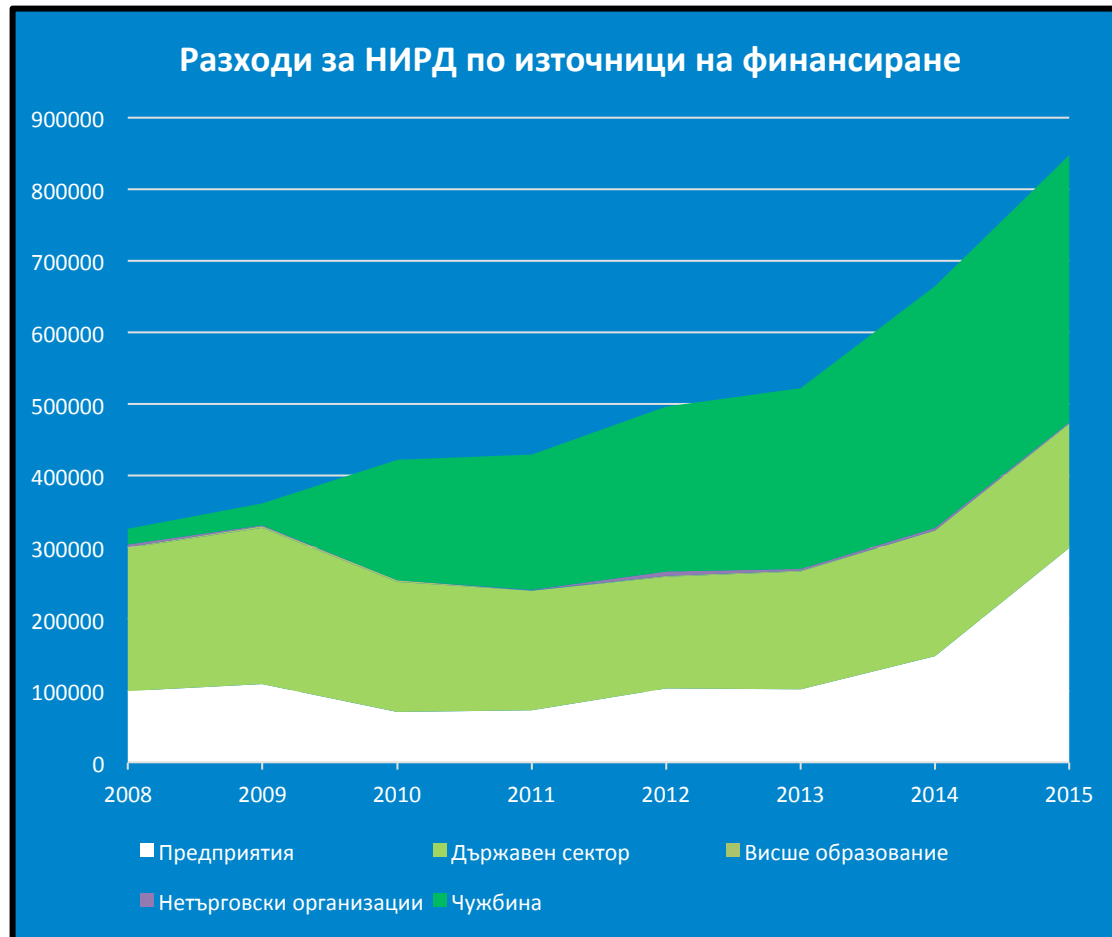
Облагането не насърчава обновлението и натрупването на активи

Вместо да разреши ускорена амортизация, да обложи с висок данък дивидента и с по-нисък печалбата и да съкрати данък печалба при реинвестиции, либералната фискална реформа намали ставката на данъка върху печалбата от 20 на 10% и върху дивидента за физическите лица от 10% на 5%, и така насърчи де-капитализацията на фирмите.

Категория активи		2001	Категория активи		2008		2016
Масивни сгради, инвестиционни имоти, съоръжения, предавателни устройства	I	4	Масивни сгради, инвестиционни имоти, съоръжения, предавателни устройства	I	4	I	4
Машини, производствено оборудване, апаратура	II	20	Машини, производствено оборудване, апаратура	II	30	II	30
Транспортни средства, без автомобили	III	10	Транспортни средства, без автомобили	III	10	III	10
Всички останали активи	IV	15	Компютри, периферни устройства, софтуер и права за софтуер	IV	50	IV	50
			Автомобили	V	25	V	25
			Данъчни дълготрайни материални и нематериални активи с ограничен срок на ползване	VI	33,33	VI	33,33
			Всички останали активи	VII	15	VII	15

Оскъдни са публичните инвестиции в научна и развойна дейност

Нарастването на разходите за НИРД до 2014 се дължи изцяло на финансиране от чужбина, основно от ЕС. Вътрешните източници за финансиране надминават нивото от 2009 чак в 2015. Това става благодарение на скока на разходите на предприятията. Поради посочените по-горе причини възможностите на държавата да подкрепя тази инвестиционна активност намаляват значително в сравнение 2008.

КРИТИКИ КЪМ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ I

След 2003 управлението е поставило либералната цел „малка държава“ над развитието на човешкия капитал.

Малката българска държава е силно уязвима за щетите и безпомощна пред рисковете за човешкия капитал; не разполага с необходимите средства за неговото поддържане и развитие; не е в състояние да го прави и в бъдеще.

Финансовата подкрепата на ЕС се усвоява основно от правителството и от ограничен кръг фирми и не е насочена към развитието на човешкия капитал в България.

Прекият данък и местните данъци и такси върху физическите лица увеличават неравенството и са фактори за наличието на работещи бедни.

Въпреки че данъчно-осигурителните приходи са едва 28% от БВП при над 40% за ЕС, ДБ субсидира с над 1/5 от своите разходи ДОО.

Социално-осигурителните вноски следва да покриват разходите на ползващите ги. Субсидирането на тези разходи поевтинява изкуствено заплащането на заетите и препятства внедряването на иновации и нови технологии. България изнася субсидиран труд.

Българското здравеопазване може да овладее демографската криза и кризата на трудови ресурси, ако *достигне средноевропейско ниво.*

Здравеопазването не ограничава здравните рискове с първично и специализирано допълнително лечение и с профилактика на социално-значимите заболявания.

Сега то е твърде скъпо, защото е предимно болнично; отстранява или компенсира щетите от заболяванията, а не ги предотвратява и лекува навреме.

Здравната политика не е изцяло ориентирана към снижаване на заболеваемостта и смъртността от социално-значимите заболявания.

КРИТИКИ КЪМ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ II

Управлението не е поставило пред българското образование следните единствени цели:

(1) Да подготвя ефективно търсени на пазара на труда кадри с конкурентни умения и способности да създават висока добавена стойност;

(2) Да даде шанс на нуждаещите се подрастващи да излязат от бедността и лишенията с професия и сигурно работно място.

Със социална цел образованието изкуствено поддържа безполезна заетост за учители и преподаватели. В условията на дигиталната ера, то преподава прекалено скъпа, ненужна и лесно достъпна информация.

Времето за излишно и ненужно обучение намалява икономическата активност на трудоспособните лица.

Ниската производителност на българския човешки капитал се дължи на недостига на активи.

Българското инвестиране в дълготрайни материални активи изостава неколнократно от равнището в ЕС и от страните от ЦИЕ.

Брутото капиталообразуване е дори недостатъчно за амортизация и поддържане на активите.

Слабото натрупване се дължи на липсата на стимули в закона за корпоративното облагане. Този закон стимулира извличането на печалбите от фирмите, а не реинвестирането им за натрупване в производствени активи.

Амортизационната политика не насърчава, а пречатства инвестициите в НИРД и в нови технологии.

ТРЯБВА ДА СЕ ЗАПОЧНЕ С ПРОМЯНА НА ЦЕЛИТЕ

1

- Най-висша цел на управлението следва да бъде развитието на националния човешки капитал.

2

- Данъчно осигурителната система да гарантира достатъчно приходи, за постигането на приоритетната цел, включително да намалява неравенството и бедността. ДОС следва да насърчава инвестициите в производствени активи и да ограничава де-капитализацията.

3

- Разходната политика да преследва най-висшата цел и като поддържа макроикономическата стабилност, да дава равен шанс на всеки, да съкрати субсидиите и да увеличи инвестициите в иновации и в НИРД.

4

- Здравеопазването да постигне средните европейски показатели по коефициентите за смъртност.
- Образованието да се ориентира изцяло и само към изискванията на пазара на труда.